

Київ 2025

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 79 сторінок основного тексту, 3 таблиці, 4 рисунки, перелік джерел посилання з 69 найменувань.

«Розвиток глобального ринку платіжних систем»

Об'єктом дослідження є розвиток ринку платіжних систем в умовах глобалізації.

Предметом дослідження є механізми, фактори, тенденції, стратегії та перспективи розвитку глобального ринку платіжних систем у контексті цифровізації та зростаючої ролі фінтех-технологій.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – визначення передумов розвитку глобального ринку платіжних систем та перспективи його функціонування в умовах сьогодення.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- визначити передумови виникнення та розвитку платіжних систем;
- дослідити теоретико-методологічні засади формування поняття «платіжна система»;
- охарактеризувати платіжну систему як фінансову інституцію та об'єкт фінансово-правового регулювання;
- визначити тенденції розвитку платіжних систем як елементу інфраструктури світового ринку;
- проаналізувати ролі та місця платіжних систем на сучасному етапі переформатування світової економіки;
- охарактеризувати розвиток платіжних систем в умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки;
- визначити вплив інноваційних технологій на діяльність платіжних систем;

- розглянути перспективи розвитку платіжних систем у сучасному світовому ринку.

Методи дослідження. У процесі виконання поставлених завдань було використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Так, з метою дослідження історичних та економічних умов формування і розвитку платіжних систем використовувалися методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення науково-теоретичного доробку. Для дослідження тенденцій сучасного стану платіжних систем на світовому ринку використано методи аналізу та синтезу, систематизації, узагальнення та аналізу емпіричних даних. У свою чергу, з метою визначення перспектив регулювання відносин у сфері застосування платіжних інструментів використано методи аналізу, порівняння, узагальнення та аналізу емпіричних даних.

Практичне значення отриманих результатів. Значущість одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій щодо покращення функціонування платіжних систем в умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки. Представлені результати магістерського дослідження можуть бути використані у процесі подальшого вивчення питання та визначення напрямів розвитку глобального ринку платіжних систем і перспектив його функціонування. До того ж, результати проведеного дослідження можуть використовуватися для підготовки окремих розділів навчальних посібників та лекцій у процесі вивчення дисципліни «Міжнародна економіка».

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2024.

Рік захисту роботи 2025.

Ключові слова: платіжна система, глобальний ринок, цифровізації, світова економіка, інноваційні технології.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ПЛАТЕЖНИХ СИСТЕМ.....	6
1.1. Передумови виникнення та розвитку платіжних систем	6
1.2. Теоретико-методологічні засади формування поняття «платіжна система» ...	16
1.3 Платіжна система як фінансова інституція та об’єкт фінансово-правового регулювання.....	24
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО СТАНУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ НА СВІТОВОМУ РИНКУ	36
2.1. Тенденції розвитку платіжних систем як елементу інфраструктури світового ринку	36
2.2. Аналіз ролі та місця платіжних систем на сучасному етапі переформатування світової економіки.....	40
2.3. Аналіз розвитку платіжних систем в умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки	46
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ	54
ЗАСТОСУВАННЯ ПЛАТІЖНИХ ІНСТРУМЕНТІВ	54
3.1 Вплив інноваційних технологій на діяльність платіжних систем.....	54
3.2 Перспективи розвитку платіжних систем у сучасному світовому ринку.....	60
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах сьогодення, коли фінансовий ринок постійно розвивається, платіжні системи посідають провідне місце у структурі кредитної системи країни, створюючи при цьому умови для її ефективного економічного розвитку. Досвід країн з розвиненою ринковою економікою показує, що ефективно структуровані та раціонально побудовані платіжні системи підвищують ефективність й швидкість використання грошових ресурсів, прискорюють і спрощують міжнародні грошові платежі, й в цілому роблять їх більш ефективними. Водночас стрімкий розвиток цифрових технологій, постійне вдосконалення алгоритмів й технологій фінансової системи, а також те, що вони мають значний вплив на існуючі платіжні системи, формує умови для появи нових цифрових технологій. Пандемія ковід-19 і викликані нею локдауни прискорили перехід великої кількості клієнтів і користувачів платіжних систем на віддалені сервіси. За цих обставин необхідно дослідити сучасний стан діючих платіжних систем й виявити існуючі недоліки та проблеми, які перешкоджають їх подальшому розвитку. Крім того, для створення якісного, безпечного та прозорого платіжного механізму в Україні необхідно оцінити світові тенденції інноваційних розробок, які мають потенціал впливу на платіжну систему та підвищення ефективності її функціонування.

Військова агресія РФ також негативно вплинула на стан інфраструктури платіжних систем. Так, на початку повномасштабної війни кількість активних платіжних терміналів в сервісній і торговельній мережах порівняно з початком 2022 року зменшилася на третину. Обумовлюється це тим, що значна кількість відповідних платіжних пристроїв розміщена у місцях, де ведуться активні бойові дії чи на територіях, які тимчасово не підконтрольні українській владі. На тлі обмежень традиційних платіжних систем значно зріс інтерес до криптовалют як альтернативного способу збереження коштів. Російсько – українська війна суттєво вплинула на платіжні системи України, спричинивши їхню швидку

адаптацію до нових реалій стимулювавши розвиток фінансових технологій. Обмежений доступ до готівкових коштів під час повномасштабної війни змусив українців активніше користуватися цифровими платежами, мобільними додатками та онлайн-сервісами для щоденних операцій. Оплата за допомогою QR-кодів, NFC-чипів, а також платіжних систем, як-т Apple Pay та Google Pay, стала популярнішою завдяки своїй зручності та швидкодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток платіжних систем досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, а саме: В.С. Цимбалюк, В.І. Арістова, М.П. Стрельбицький, О.О. Золотар, О.В. Бойченко, Н.Б. Новицька, Р.А. Калюжний, Ю.Є. Максименко та ін. Однак, стрімкий розвиток сучасних технологій загалом, й платіжних систем зокрема, обумовлює необхідність майбутніх досліджень.

Метою дослідження є визначення передумов розвитку глобального ринку платіжних систем та перспективи його функціонування в умовах сьогодення.

Завдання, які потрібно розглянути для досягнення поставленої мети:

- визначити передумови виникнення та розвитку платіжних систем;
- дослідити теоретико-методологічні засади формування поняття «платіжна система»;
- охарактеризувати платіжну систему як фінансову інституцію та об'єкт фінансово-правового регулювання;
- визначити тенденції розвитку платіжних систем як елементу інфраструктури світового ринку;
- проаналізувати ролі та місця платіжних систем на сучасному етапі переформатування світової економіки;
- охарактеризувати розвиток платіжних систем в умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки;
- визначити вплив інноваційних технологій на діяльність платіжних систем;
- розглянути перспективи розвитку платіжних систем у сучасному світовому ринку.

Об'єктом дослідження є розвиток ринку платіжних систем в умовах глобалізації.

Предметом дослідження є механізми, фактори, тенденції, стратегії та перспективи розвитку глобального ринку платіжних систем у контексті цифровізації та зростаючої ролі фінтех-технологій.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети використано загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних).

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Значущість одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій щодо покращення функціонування платіжних систем в умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки.

Інформаційна база дослідження: монографії, наукові статті, матеріали науково-практичних конференцій та міжнародних конгресів, нормативно-правова документація, статистичні дані.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ПЛАТЕЖНИХ СИСТЕМ

1.1. Передумови виникнення та розвитку платіжних систем

Гроші як фундаментальна категорія економічних систем зазнають постійної еволюції, зумовленої науково-технічним прогресом та процесами глобалізації. Їхня роль як об'єкта та інструмента господарських відносин неухильно зростає, що стимулює модернізацію грошових засобів та інструментів грошово-кредитної політики. Водночас, розвиток товарно-грошових відносин супроводжується необхідністю формування ефективних грошових потоків та розробки оптимальних стратегій протидії інфляції. Парадоксально, що багато національних правових систем не містять чіткого, законодавчо закріпленого визначення терміна «гроші».

Разом з тим, гроші є багатоаспектним соціально-економічним феноменом, що є результатом тривалої еволюції людського суспільства. Як глибоко досліджений та опрацьований конструкт, гроші виступають універсальним символом матеріального добробуту, тісно пов'язаним з історією цивілізації та її досягненнями.

Дослідження функцій грошей у контексті платіжно-розрахункових механізмів виявляє ряд суттєвих нюансів. Класична економічна теорія традиційно виділяє чотири основні функції грошей: міра вартості, засіб накопичення, засіб платежу та засіб обігу. Однак ряд авторів доповнюють цей перелік функцією світових грошей, підкреслюючи їхню роль у міжнародних розрахунках [1].

Фокусуючись на специфіці платіжно-розрахункових систем та їхній ролі в здійсненні грошових переказів, пропонуємо наступний погляд на функцію світових грошей. Виходячи з аналізу сучасних тенденцій у трансграничних розрахунках, а саме поступового переходу від резервних валют до національних, приходимо до висновку про зменшення актуальності функції світових грошей у її

традиційному трактуванні. Це зумовлено тим, що існуючі національні платіжні системи переважно орієнтовані на проведення переказів у національних валютах, а не в резервних. Таким чином, можна поставити під сумнів універсальність і незмінність функції світових грошей в сучасних умовах та розглядати її як історично змінну категорію.

Класичний підхід - марксистська теорія визначає гроші як самостійну товарну форму, відокремлену від конкретних товарів і що виражає абстрактну суспільну працю. Цей постулат дозволяє виділити два ключових аспекти марксистського розуміння грошей. По-перше, він свідчить про притаманний марксизму дуалістичний підхід, що виражається у протиставленні вартості товару та його матеріальної субстанції. По-друге, саме цей дуалізм зумовлює специфічні властивості грошей, що забезпечують їх функціонування як загального еквівалента та засобу обігу [1].

К. Маркс, аналізуючи функцію грошей на світовому рівні, акцентував увагу на їх ролі як універсального платіжного засобу, здатного здійснювати розрахунки в міжнародних масштабах, а також як загального еквівалента, що втілює в собі багатство в абстрактній формі. Гавва В.С., розвиваючи цю думку, підкреслював, що при вивченні функцій світових грошей необхідно виходити за межі формальних характеристик і аналізувати глибинні економічні відносини, які вони відображають [2].

Погоджуючись із позицією Гавва, слід зазначити, що історична еволюція грошових форм, включаючи появу паперових грошей і кредитних інструментів, а також формування і трансформація міжнародних валютних систем (Бреттон-Вудська та Ямайська), призвели до виділення обмеженого кола валют, що домінують у трансграничних платежах [2].

Т. Кокола вказує на те, що в умовах сьогодення не можна стверджувати про повну втрату функціями світових грошей своєї актуальності в економіці. Оскільки традиційні форми прояву функцій світових грошей зазнали великих трансформацій, однак сама функція не зникла. Також він зазначає, що в наш час

роль світових грошей перейшла до так званих резервних валют, які домінують у транскордонних розрахунках [3].

На сьогодні функція світових грошей розподілена між різними інструментами та механізмами міжнародних платежів. А резервні валюти в цьому випадку є тільки одним з найбільш вагомих елементів цієї системи.

Окремо слід звернути увагу на те, що використання резервних валют для формування національних золотовалютних резервів, хоча й свідчить про їхню роль як засобу накопичення, не є достатньою підставою для твердження про виконання ними функції світових грошей у її класичному розумінні.

Функціонування грошей як світових у XXI столітті слід розглядати як комплексний прояв їх традиційних функцій: міри вартості, засобу накопичення, засобу платежу та засобу обігу. Іншими словами, використання низки валют як світових грошей не є самостійною функцією, а скоріше інтегральним проявом вищезазначених чотирьох. Так, гроші виступають мірою вартості у міжнародній торгівлі, засобом платежу у трансграничних розрахунках, засобом обігу у глобальному економічному обороті та засобом накопичення на міжнародному рівні. Підставою для такого висновку є той факт, що розподіл функцій грошей у світовому масштабі не свідчить про наявність у них нової, специфічної ролі.

Історично склалося так, що як грошових засобів використовувалися різні види грошей: товарні, повноцінні, кредитні та цифрові.

Фокусування дослідження на широкому понятті грошових засобів, а не на їх конкретних формах, зумовлене стрімким розвитком цифрових грошових засобів, включно з квазізасобами платежу та віртуальними валютами, обмеженими закритими інфраструктурами.

Перші одиниці рахунку, що виникли в ході еволюції економічних відносин мали обмежені властивості і функціонували у примітивних економічних системах. Поняття централізації їх використання в таких умовах не застосовується.

В економічній літературі часто виділяють фіатні гроші як окремий вид. Однак, на наш погляд, кредитні та фіатні гроші є єдиним видом, що має схожі характеристики. Саме в рамках кредитних грошей здійснюються безготівкові

розрахунки з використанням платіжних карток, які регулятори відносять до операцій з електронними грошима.

Розглядаючи електронні гроші як форму кредитних грошей, слід зазначити, що деякі дослідники визначають їх як окрему форму, що поєднує властивості готівкових і безготівкових грошей [4].

Електронні гроші можна визначити як симбіоз матеріального носія та цифрової інформації, що репрезентує грошовий ресурс. Дана форма грошей є інноваційним механізмом обігу грошових коштів, що не має достатньої кількості унікальних атрибутів для класифікації як принципово нової форми грошей. Транзакційні канали, притаманні електронним грошам, чинять значний вплив на особливості національних платіжних систем, що проявляється, зокрема, у зниженні вимог до наявності банківського рахунку та залученні фінансових інститутів як посередників у платіжних операціях. Погоджуючись з існуючими дослідженнями, можна стверджувати, що електронна форма грошей не є якісно новою формою грошей по відношенню до безготівкової, а являє собою новий інструмент безготівкових розрахунків, заснований на інноваційних технологіях обробки інформації.

Принцип дематеріалізації грошового обігу, що виражається у розподілі фізичного носія та грошової вартості, знаходить своє найяскравіше відображення в концепції електронних грошей. Європейський центральний банк, зокрема, визначає електронні гроші як цифровий еквівалент готівки, що дозволяє здійснювати безготівкові розрахунки без використання банківських рахунків. Паралельно з розвитком електронних грошей виникли цифрові активи, такі як криптовалюти.

Незважаючи на схожі риси з традиційними грошима, цифрові активи не мають статусу законного платіжного засобу і не завжди повністю відповідають усім функціям грошей, як це визначено у звіті FATF.

Можна стверджувати, що віртуальні валюти, відповідно до класичних функцій грошей, визначених FATF GAFI/OECD, здатні повноцінно функціонувати виключно у замкнених системах, де їх використання регулюється

угодами між учасниками. Згідно з аналізом, віртуальні валюти поділяються на централізовані та децентралізовані, причому криптовалюти, завдяки застосуванню криптографічних методів у процесі їх створення, відносяться до децентралізованого типу. Основоположною технологією для функціонування криптовалют є блокчейн (також відома як технологія розподілених реєстрів), яка характеризується відсутністю єдиного емісійного та операційного центру. Відсутність централізованого управління позбавляє криптовалюти можливості здійснювати спеціалізований моніторинг загальної ліквідності і несе в собі певні ризики для стабільності системи [5].

Незважаючи на актуальність цієї теми в науковому середовищі, ми вважаємо, що повномасштабний випуск національних цифрових активів може суттєво знизити швидкість розрахунків у національній платіжній системі. Це пов'язано з необхідністю для регулятора передбачити можливість використання цифрових активів як «форми грошових коштів», що, в свою чергу, підвищує ризики компрометації транзакційних каналів.

Аналіз базових характеристик технології блокчейн, на якій базуються цифрові активи, дозволяє зробити висновок про потенційні правові наслідки їх використання в платіжних операціях. Перш за все, слід зазначити можливість збереження анонімності користувачів завдяки децентралізованій структурі системи. Крім того, застосування криптографічних методів забезпечує високий рівень захисту переданої інформації, що є актуальним з точки зору вимог інформаційної безпеки.

Центральний банк має теоретичну можливість емісії національного цифрового активу, що реалізується за допомогою трьох концептуальних підходів. Перший передбачає випуск токенів на основі стандартів ERC20 і ERC223 в рамках інфраструктури Ethereum, що дозволить створити нові заміщуючі токени. Другий підхід полягає у встановленні зв'язку між вартістю цифрового активу центрального банку та дробовими характеристиками існуючих криптовалют, таких як Bitcoin. В результаті утворюється додаткова вартість, еквівалентна номіналу грошової одиниці, яка інтегрується у дробові одиниці Bitcoin. Третій

варіант передбачає створення власної блокчейн-платформи для емісії цифрового активу [6].

Аналіз перспектив емісії цифрових активів центральними банками вказує на домінування моделі, заснованої на власному блокчейні та емісії власного цифрового активу. Для забезпечення платіжної дисципліни та підтримки стабільності курсу, центральний банк має бути готовий до активних операцій на ринку, купуючи або продаючи необмежену кількість токенів за рахунок власних резервів. Таким чином, вартість державного цифрового активу буде прямо корелювати з фінансовою стійкістю центрального банку та, ширше, з макроекономічною ситуацією в країні, зокрема, з рівнем інфляції.

Водночас, фундаментальні характеристики децентралізованих анонімних цифрових активів суперечать чинному законодавству, зокрема українському, яке висуває жорсткі вимоги до безпеки та прозорості платіжних систем. З огляду на ці обставини, малоімовірно, що центральний банк, прагнучи зберегти свою репутацію та забезпечити стабільність національної платіжної системи, братиме участь в емісії таких активів. Ризики, пов'язані з подібними проектами, можуть призвести до серйозних негативних наслідків, аж до системної кризи.

Запропонована модель національного цифрового активу як засобу платежу пов'язана зі значними ризиками для системи фінансового моніторингу. Відсутність можливості державних органів здійснювати обов'язковий контроль за умовами проведення транзакцій, передбачений для ряду грошових операцій, підриває основи протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму.

Введення анонімного цифрового активу з необмеженим доступом створює прецедент для кредитних організацій, дозволяючи їм оспорювати зобов'язання щодо дотримання процедур KYC і AML. Логічним наслідком стає ситуація, коли навіть регулятор виявляється неспроможним дотримуватися власних нормативно-правових актів [7].

Слід також враховувати, що цифрові грошові засоби представляють собою відносно нову технологію, що характеризується підвищеною схильністю до операційних ризиків.

За умови відмови регулятора від децентралізованого обігу цифрових активів, їхні ключові переваги нівелюються. Модель «централізованих» цифрових активів з віртуальною ринковою природою вже успішно реалізована у вигляді електронних грошей.

При дослідженні не можливо абстрагуватися від дихотомічного характеру грошей через недостатність існуючого понятійного апарату для всебічного аналізу їх природи та еволюції. Ігнорування інформаційної складової грошей перешкоджає адекватному опису сучасних форм грошових відносин, у той час як ігнорування матеріальної складової робить неможливим пояснення функціонування готівкових грошей та історичних етапів розвитку грошової системи.

Грошова система, що розглядається як сукупність інститутів, механізмів та інструментів, які забезпечують платіжний обіг в рамках конкретної держави, представляє собою складну систему взаємопов'язаних елементів. Гроші, як центральний компонент цієї системи, перебувають у постійній взаємодії з іншими її складовими. Такий комплексний підхід до аналізу грошових систем дозволяє розглядати їх не ізольовано, а як невід'ємну частину більш широкої економічної системи.

Паперова грошова система, будучи органічно пов'язаною з іншими видами фідучіарних систем, відіграє допоміжну роль у грошовому обігу. Її основна функція полягає в забезпеченні гнучкості грошової маси за рахунок додаткової емісії паперових грошових знаків. Така емісія необхідна як для покриття зростаючих потреб економіки в грошах, що перевищують вартість товарів і послуг, так і для компенсації дефіциту грошової маси в періоди економічної нестабільності [8].

Передбачається, що еволюція форм грошового обігу неминуче призведе до формування принципово нових фідучіарних систем. Відмінною рисою таких систем стане повна цифровізація грошових розрахунків, кардинально відрізняючи їх від існуючих моделей. Структура будь-якої грошової системи являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, таких як грошова одиниця, емісійний

механізм, матеріально-фізична основа грошей, рівень цін, структура грошової маси, нормативно-правова база, механізми обігу національної та іноземної валют, а також регулюючі державні інститути. Кожен з цих елементів має високий ступінь автономності, що зумовлює унікальні властивості і характеристики системи в цілому. Взаємодія елементів грошової системи може призводити до виникнення синергетичних ефектів, що перевершують за своєю природою суму властивостей окремих компонентів.

Високий ступінь автономності елементів системи зумовлює ряд специфічних особливостей її функціонування. Перш за все, це ускладнює точне прогнозування кінцевих результатів роботи системи. Поведінка такої системи набуває стохастичного характеру, що виражається у відсутності строго детермінованих закономірностей розвитку.

У традиційних грошових систем, що опиралися на металеві і паперові гроші, процеси передачі грошових коштів не становили особливих труднощів. Обмін коштів відбувався без залучення складних технічних засобів чи цифрових технологій, що робило транзакції прозорими та доступними для більшості населення. Фізична передача монети або банкноти під час здійснення угоди слугувала достатнім підтвердженням виконання платіжного зобов'язання. Правове обґрунтування такого обігу грошових коштів традиційно спиралося на три ключові принципи:

1. Легітимність емісійного центру (державний орган, наділений монополією на випуск грошових знаків, має володіти безумовною легітимністю).
2. Легітимність грошового знака (сам грошовий знак, що є засобом платежу, також має мати відповідне правове обґрунтування).
3. Єдиний емісійний центр (для забезпечення стабільності грошового обігу необхідна наявність єдиного центру емісії, відповідального за випуск грошових знаків) [9].

Сучасні грошові системи, засновані на кредитних та складніших формах грошей, суттєво ускладнюють розрахункові процеси в національних економіках. Це проявляється в низці взаємопов'язаних тенденцій. По-перше, механізми

формування заборгованості між учасниками платіжних відносин стають складнішими. По-друге, зростає невизначеність щодо моменту визнання розрахунків безповоротними та остаточними. По-третє, виникає необхідність у надійних, ефективних і безперебійних каналах передачі грошових коштів або платіжної інформації. Нарешті, суттєво ускладнюється платіжна інфраструктура, що вимагає у багатьох випадках участі фінансових інститутів як третьої сторони під час розрахунків з використанням кредитних грошей [10].

Інституціоналізм небанківських платіжних систем (НПС) зосереджується на еволюційних процесах, що відбуваються у грошовій сфері та платіжній інфраструктурі. Саме ці процеси лежать в основі визначення НПС. Відсутність строгої відповідності між обігом кредитних грошей і рухом товарів суттєво ускладнює розрахунки, вимагаючи створення спеціалізованих платіжних систем. Такі системи забезпечують безпеку і безперебійність угод за допомогою різноманітних інструментів, включаючи транзакційні канали, гарантійні фонди, центральних контрагентів та клірингові механізми. У міру збільшення кількості і складності транзакційних каналів виникає потреба в консолідуючому інституті – національній платіжній системі (НПС). НПС об'єднує всі платіжні системи, що функціонують на національному ринку, забезпечуючи передачу великих обсягів фінансової інформації [11].

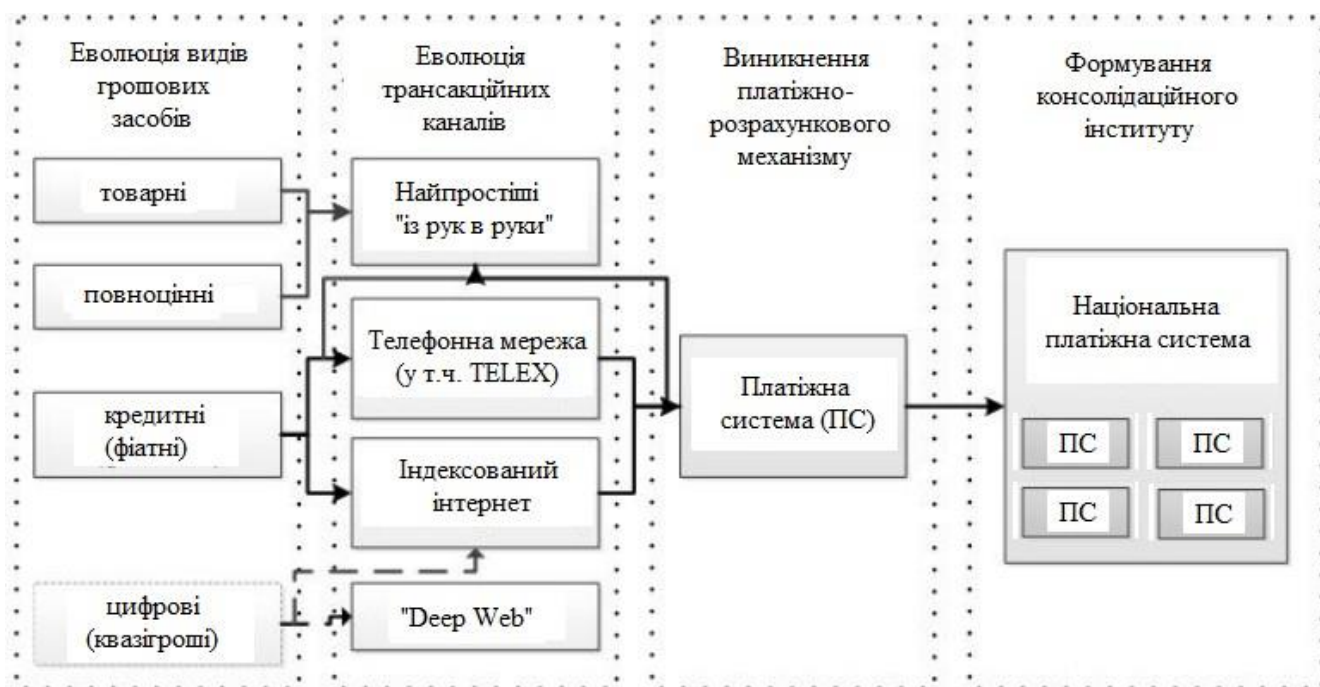

Рисунок 1.1. – Транзакційні канали розповсюдження грошових коштів та потреба у наявності платіжної системи як інституту фінансового ринку

Джерело: складено автором на основі [11]

Існуюча модель функціонування платіжних систем зазнає значних змін в умовах цифровізації економіки. Традиційна потреба в платіжних системах як фінансових інститутах, зумовлена необхідністю забезпечення транзакцій при використанні кредитних грошей, не є настільки очевидною в контексті цифрових активів.

Циркуляція цифрових активів у нерегульованому сегменті мережі Інтернет, безумовно, вимагає наявності окремих платіжно-розрахункових механізмів для обміну фіатних валют на криптоактиви та відображення відповідних операцій. Однак повний перехід до цифрової економіки та розвиток її тіньового сектору ставлять під сумнів доцільність збереження існуючої парадигми функціонування платіжних систем.

Аналіз представлених транзакційних каналів (рисунок 1.1.) дозволяє зробити висновок про необхідність глибокого переосмислення ролі платіжних систем у новій економічній реальності.

В цілому, розвиток та еволюція грошових систем нерозривно пов'язані з генезою платіжних систем та їх розвитком при виконанні власних функцій як платіжнорозрахункових механізмів, що забезпечують платіжний оборот у національній економіці умовах постійного ускладнення торговельно-економічних взаємозв'язків між суб'єктами національних та зарубіжних економічних систем.

На закінчення цього параграфа дослідження слід констатувати, що еволюція грошей тісно пов'язана з розвитком транзакційних механізмів передачі коштів та відповідної інфраструктури, які, у свою чергу, забезпечують становлення та подальший розвиток платіжних систем в умовах постійно платіжно-розрахункових процесів, що ускладнюються, під впливом процесів консолідації що об'єднуються у рамках НПС.

1.2. Теоретико-методологічні засади формування поняття «платіжна система»

Дослідження платіжних систем потребує детального аналізу та розуміння основних термінів та концепцій. Це включає дослідження значень, взаємозв'язків і функціонального застосування ключових понять, що лежать в основі роботи платіжних механізмів. Ключовими термінами в даній галузі є «платіж» та «розрахунок».

Платіж визначається як економічний процес, що полягає в односторонньому переміщенні грошових коштів між суб'єктами господарювання. Даний процес ініціюється виникненням юридичного зобов'язання і реалізується в обмін на отримання товару, послуги або іншого економічного блага. Учасниками платіжного процесу виступають, як мінімум, дві сторони: платник і одержувач платежу. Розрахунок же представляє собою фінальну стадію платіжного процесу, що виражається в надходженні грошових коштів на рахунок одержувача платежу і, відповідно, погашенні існуючого грошового зобов'язання [12].

Класифікація платежів традиційно здійснюється за масштабом операцій. Виділяють великі та роздрібні платежі. Великі платежі характеризуються

значними сумами і, як правило, здійснюються між фінансовими організаціями. Роздрібні платежі, навпаки, передбачають менші суми і є прерогативою нефінансових організацій. Між цими двома видами платежів спостерігається характерна обернено пропорційна залежність: кількість роздрібних платежів суттєво перевищує кількість великих, однак сумарний обсяг великих платежів значно перевищує обсяг роздрібних.

Уявлення про платіжну систему як тотожну національній платіжній системі є концептуальною помилкою. У сучасній економічній літературі спостерігається тенденція до їх необґрунтованого ототожнення, що призводить до суттєвої термінологічної невизначеності. Залежно від обраних аналітичних ракурсів, термінологія зміщується або в бік надмірної деталізації, фокусуючись на окремих функціональних елементах платіжної системи, або в бік надмірної узагальненості.

Аналіз існуючих дефініцій дозволяє виявити неоднозначність в трактуванні зазначених термінів. Дослідники частіше пропонують вузьке визначення платіжної системи, обмежуючи її сукупністю технічних та організаційних компонентів, необхідних для здійснення грошових переказів [13]. В рамках даного підходу, платіжна система розглядається переважно як технологічна інфраструктура.

Слід враховувати, що ступінь державного регулювання не є визначальною ознакою платіжної системи в цілому, на відміну від національної платіжної системи, яка нерозривно пов'язана з державним економічним управлінням.

При визначенні платіжної системи слід звертати увагу на її інституціональній та технічній складових, а також на впливі на грошову масу та передачі сигналів грошово-кредитної політики.

Таке визначення відповідає інституціональному підходу, закріпленому в міжнародній практиці Базельського комітету з питань платіжних і розрахункових систем, який розглядає національну платіжну систему як сукупність взаємопов'язаних елементів [14].

Аналіз існуючих наукових та нормативних джерел виявляє неоднозначність у тлумаченні понять «національна платіжна система» та «платіжна система». Деякі дослідники, зазначають, що міжнародна практика, представлена, наприклад, Базельським комітетом з платіжних і розрахункових систем, переважно використовує термін «національна платіжна система», диференціюючи їх на різні категорії, такі як системно значущі. Водночас, у вітчизняній науковій літературі та нормативно-правовій базі часто спостерігається ширше тлумачення поняття «платіжна система» [15].

Дослідження терміна «платіжна система» у вітчизняній економічній літературі виявляє низку схожих підходів. Так, деякі дослідники визначають платіжну систему як сукупність законодавчо регульованих елементів, що забезпечують виконання зобов'язань у процесі економічної діяльності [16]. Інші, у свою чергу, акцентує увагу на структурній складовій платіжної системи, розглядаючи її як упорядковану сукупність організацій та законодавчих норм, спрямованих на врегулювання та погашення зобов'язань господарюючих суб'єктів [17].

Перший підхід акцентує увагу на функціональних аспектах платіжної системи, розглядаючи її як сукупність правил, технологій та процедур, що забезпечують проведення фінансових операцій. Автори підкреслюють інституційний характер платіжних систем та їх роль в організації взаємодії учасників фінансового ринку.

Другий підхід фокусується на стратегічній ролі платіжних систем в економіці. В цьому контексті платіжна система розглядається як комплекс фінансових інститутів, діяльність яких спрямована на забезпечення стабільного макроекономічного розвитку та підвищення ефективності функціонування різних секторів економіки.

Аналіз представлених визначень дозволяє зробити висновок, що обидва підходи пропонують досить всебічну характеристику платіжних систем, охоплюючи як їх технічні та організаційні аспекти, так і їх макроекономічну значущість.

Вихідне визначення національної платіжної системи (НПС), запропоноване А.А. Лагно, потребує уточнення. Автор акцентує увагу на інституціональній природі НПС, підкреслюючи її роль в оптимізації грошового обігу та задоволенні розрахунково-платіжних потреб суспільства. Однак, виділення в складі НПС фінансових та нефінансових інститутів держави представляється некоректним. Більш точно було б говорити про фінансові та нефінансові організації, що функціонують в рамках національної платіжної системи. Держава ж у даному контексті виступає як регулюючий орган, що встановлює законодавчі та нормативні рамки для діяльності учасників НПС. Таким чином, державний інститут слід розглядати як єдине ціле, а не як сукупність розрізнених фінансових та нефінансових інститутів [18].

Вихідні визначення національної платіжної системи (НПС), запропоновані Н.В. Поліщук [19] та Л.О. Українська [20], акцентують увагу на різних аспектах цього складного феномена. В той час як Поліщук фокусується на системному характері НПС та її ролі в функціонуванні фінансового сектору, визначення Української більш повно розкриває сутність і цілі національної платіжної системи, підкреслюючи її законодавчу основу, різноманітність платіжних інструментів та широке коло учасників.

Однак, жодне з наведених визначень не охоплює в повному обсязі всієї різноманітності функцій та характеристик сучасної НПС. Для глибшого розуміння цього поняття необхідно враховувати такі аспекти, як:

1. інфраструктура НПС: сукупність технічних засобів, програмного забезпечення та комунікаційних каналів, що забезпечують обробку платежів;
2. регулювання НПС: законодавча база, нормативні акти та наглядові органи, які визначають правила функціонування платіжної системи;
3. учасники НПС: банки, платіжні системи, клірингові центри, оператори зв'язку та інші організації, залучені до процесу здійснення платежів;
4. ризики та безпека НПС: потенційні загрози стабільності та безпеці платіжної системи, а також заходи щодо їх запобігання;

5. інновації в НПС: впровадження нових технологій та продуктів, таких як цифрові валюти, мобільні платежі та відкриті банківські API.

Таким чином, національна платіжна система є динамічною та багатогранною структурою, що відіграє ключову роль у розвитку економіки та підвищенні рівня життя населення.

Дослідження існуючих визначень національної платіжної системи (НПС) виявляє їх значні обмеження. Більшість формулювань мають або вузькоспеціалізований характер, акцентуючи увагу на технічних аспектах та конкретних елементах системи, або недостатньо повно відображають її економічну сутність в контексті сучасних реалій та виникаючих ризиків.

Пропонується наступне узагальнене визначення НПС, що синтезує попередні наукові розробки та адекватно відображає її багатоаспектний характер: національна платіжна система представляє собою складний інституційно-економічний механізм, що є невід'ємною частиною інфраструктури фінансового ринку суверенної держави. Її основна функція полягає в забезпеченні безперебійного платіжного обороту між суб'єктами економічної системи за допомогою використання законодавчо закріплених форм безготівкових розрахунків, що здійснюються у строгому відповідності до встановлених нормативних вимог.

Функціонування національної платіжної системи (НПС) зумовлене сукупністю трьох взаємопов'язаних факторів.

По-перше, НПС виступає як фундаментальна складова інфраструктури фінансового ринку, забезпечуючи формування та розвиток національної інфраструктури платіжного обороту. Таким чином, вона сприяє зміцненню економічних зв'язків між суб'єктами господарювання, стимулюючи розвиток відповідних секторів економіки.

По-друге, НПС представляє собою складну систему, що характеризується тісним взаємозв'язком її компонентів. Кожен елемент системи має певний ступінь автономності, а також унікальні властивості та характеристики, не притаманні іншим елементам.

По-третє, хоча НПС не є безумовною вимогою для забезпечення базових функцій національного платіжного обороту, її наявність суттєво знижує ризики, пов'язані з безготівковими розрахунками, та сприяє ефективному функціонуванню всієї національної грошової системи [21].

Забезпечення безпечного та ефективного функціонування значущих платіжних систем вимагає встановлення єдиних стандартів та створення надійної системи захисту від притаманних даній сфері ризиків. Як фундаментальна основа для розробки таких стандартів можуть служити «Принципи для інфраструктур фінансового ринку», розроблені у 2011 році Комітетом з платіжних і розрахункових систем Банку міжнародних розрахунків (КПРС БМР) [22].

Ці Принципи визначають ключові аспекти функціонування інфраструктури фінансового ринку (ІФР), зокрема торгових репозиторіїв, центральних депозитаріїв цінних паперів, центральних контрагентів та систем розрахунків за цінними паперами. Згідно з підходом Комітету з питань платіжних систем і розрахунків Банку міжнародних розрахунків (БМР), усі ці інститути визнаються системно важливими, оскільки їхня діяльність має суттєвий вплив на функціонування окремих сегментів фінансового ринку.

Нормативні документи Комітету з платіжних і розрахункових систем Банку міжнародних розрахунків (КПРС БМР) здобули міжнародне визнання таких авторитетних інституцій, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Рада з фінансової стабільності країн G20. Ці документи були визначені як стандарти, що забезпечують надійне функціонування платіжно-розрахункових механізмів.

Глобальна фінансова криза 2008-2011 років виявила низку недоліків в існуючій системі вимог до інфраструктури фінансових ринків (ІФР). У відповідь на ці виклики КПРС БМР розробив у 2011 році оновлені єдині принципи для ІФР, які зосереджуються на вдосконаленні механізмів управління ризиками та підвищенні прозорості розрахункових операцій. Метою цих змін є забезпечення більш ефективного та надійного функціонування всіх елементів ІФР [23].

Аналіз цих Принципів дозволяє виділити ключові характеристики, які можуть слугувати основою для розробки універсальних стандартів, що

підлягають адаптації всіма національними регуляторами в рамках їх нормативно-правової бази. Особливу увагу в Принципах приділяється питанням управління ризиками, що відображає розуміння їх системного характеру та необхідності створення міцної правової основи для функціонування платіжних, розрахункових та клірингових систем на національному рівні.

Для ефективного впровадження стандартів, прописаних у документі, потрібен комплексний підхід, що включає як адаптацію національного законодавства з боку національних центрів банківських даних (НЦБ), так і інтеграцію цих стандартів у повсякденну практику суб'єктів ІФР. При цьому суб'єкти ІФР мають забезпечувати регулярну звітність регуляторам про результати застосування викладених у документі принципів.

Незважаючи на те, що основний фокус документа зосереджений на регулюванні сфери ІФР, його успішна реалізація неможлива без створення ефективної системи державного контролю фінансового ринку та налагодження взаємодії між регуляторними органами на всіх рівнях. НЦБ, як емітенти національної валюти, зацікавлені у стабільному функціонуванні національної платіжної системи (НПС) та її позитивному впливі на економіку. З плином часу роль НЦБ у регулюванні платіжних систем значно зросла, і в даний час вони володіють необхідними інструментами для підтримки довіри до національних платіжних систем та забезпечення безперебійного грошового обігу.

Роль національних платіжних систем у транзакційних процесах сучасної економіки є беззаперечною. Ефективність і безпека здійснюваних через них платежів безпосередньо впливають на стабільність фінансових інститутів, ринків та всієї економічної системи держави. Структурна цілісність і надійність національних платіжних систем (НПС) є основоположними факторами для формування довіри учасників платіжного обігу.

Платіжні системи є ключовим елементом реалізації державної монетарної політики, забезпечуючи безперебійне проведення державних та ринкових платежів. Їхнє функціонування сприяє стабільності грошових ринків та ефективному передаванню макроекономічних імпульсів у реальний сектор

економіки. Таким чином, надійна та ефективна робота платіжних систем є однією з найважливіших умов для забезпечення економічного добробуту суспільства [24].

Фінансова стабільність є ключовим фактором, що забезпечує стійке функціонування економічної системи. Її наявність дозволяє регуляторам ефективно протистояти різноманітним зовнішнім та внутрішнім шокам, мінімізуючи поширення як ізолюваних, так і системних ризиків. За умов фінансової стабільності зменшується ймовірність виникнення кумулятивних процесів, що можуть негативно вплинути на швидкість проведення платежів та загальну ефективність функціонування економічних суб'єктів. Більше того, фінансова стабільність є необхідною умовою для забезпечення безперервності інвестиційних потоків та довгострокового економічного зростання.

В даному контексті, фінансова стабільність розуміється як стійкість фінансової системи до різних видів потрясінь, що дозволяє їй зберігати здатність до виконання своїх функцій в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Виникнення технічних та інших ускладнень у процесі операційної діяльності учасників платіжної системи може провокувати серйозні структурні дисфункції, що загрожують безпеці та ефективності функціонування платіжних, розрахункових та клірингових систем. За умов виникнення системних ризиків, що можуть негативно вплинути на стабільність фінансового ринку або діяльність ключових його учасників, центральний банк, як ключовий національний регулятор та гарант фінансової стабільності, зобов'язаний вжити необхідних заходів для нормалізації ситуації. При цьому підтримка може бути адресована як усьому ринку в цілому, так і окремим його учасникам. У кожному конкретному випадку центральний банк, діючи в ролі кредитора останньої інстанції, приймає рішення про масштаби надання додаткової ліквідності на ринок [25].

У цьому контексті актуальним є питання ролі та місця центрального банку в функціонуванні платіжних та розрахункових механізмів.

Центральний банк будь-якої країни у рамках своєї діяльності щодо платіжних систем зосереджується на кількох ключових напрямках. По-перше, він

забезпечує фінансову стабільність платіжних систем шляхом постійного моніторингу та управління виникаючими ризиками, особливо системними. По-друге, центральний банк прагне забезпечити безперебійне та ефективне функціонування платіжних систем, гарантуючи безперервність платіжних операцій. По-третє, центральний банк країни відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки платіжних систем та підтримці довіри громадськості до національної валюти як основного засобу платежу. І наостанок, центральний банк захищає трансмісійний механізм грошово-кредитної політики, гарантуючи, що його рішення ефективно передаються через платіжну систему до реального сектору економіки [26].

В умовах постійної еволюції платіжних систем та зростаючої складності ризикової ситуації питання безпеки платіжних систем набуває все більшої актуальності.

1.3 Платіжна система як фінансова інституція та об'єкт фінансово-правового регулювання

Для ефективного здійснення державної фінансової політики, спрямованої на оптимізацію соціально-економічних умов суспільства, набуває фундаментального значення чітке та однозначне розуміння поняття «платіжна система» як у широкому, так і у вузькому його тлумаченні. Зокрема, важливо розрізняти окрему платіжну систему, що функціонує в межах загальної національної платіжної інфраструктури (у широкому сенсі), та її вужче розуміння як суб'єкта господарювання, основною функцією якого є здійснення грошових переказів.

Як зазначають окремі дослідники, поняття «платіжна система» часто використовується неоднозначно. З одного боку, воно може охоплювати загальноекономічне явище, що забезпечує функціонування грошового обігу. З іншого боку, це поняття може застосовуватися до конкретного економічного суб'єкта, який надає послуги з переказу коштів.

Так, І.С. Кравченко та Ю.С. Балакіна визначають платіжну систему у вузькому значенні як інфраструктурний компонент фінансового ринку, що об'єднує установу, відповідальну за операційну діяльність системи, її учасників та додаткові елементи, необхідні для здійснення розрахунків за платежами та переказами між користувачами послуг та третіми особами [27]. Однак, кваліфікація платіжної системи як самостійного суб'єкта правовідносин є дискусійною.

Законодавство України не передбачає для платіжної системи статусу юридичної особи. Натомість, платіжна система розглядається як сукупність платіжної організації, її учасників та відносин, що виникають між ними під час проведення грошових переказів (ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»). Такий підхід узгоджується з загальноприйнятим розумінням учасників правовідносин, до яких традиційно відносять фізичних та юридичних осіб, державу, територіальні громади та інші суб'єкти публічного права.

Платіжна система представляє собою комплексно організовану сукупність елементів, що взаємодіють між собою, створюючи стабільну структуру для проведення фінансових операцій. Згідно із ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», платіжна система охоплює платіжну організацію, учасників системи та відносини, які складаються між ними при переказі коштів, що є її ключовою функцією. Таке визначення підкреслює, що основу платіжних систем складають платіжна організація та її учасники, які співпрацюють для забезпечення переказу коштів. Кожен з цих елементів тісно пов'язаний з іншими, утворюючи мережу взаємозв'язків всередині системи та визначаючи правові стосунки цивільного характеру у її рамках [28].

Аналізуючи сучасні реалії функціонування платіжних систем, ми пропонуємо розглядати їх як специфічну правову конструкцію, що об'єднує юридичних осіб (переважно суб'єктів господарювання), центральний банк та інші державні органи (зокрема, органи державного казначейства). Ця конструкція направлена на надання платіжних послуг користувачам та державі відповідно до

вимог чинного законодавства. При цьому, фінансово-господарська діяльність учасників платіжних систем виходить за межі нашого дослідження. Сфера наших наукових інтересів зосереджена на публічно-правових аспектах регулювання функціонування платіжних систем.

Варто зазначити, що незважаючи на відсутність юридичної особистості, платіжні системи де-факто визнаються Національним банком України як суб'єкти фінансової діяльності, що мають рівноправний статус з банками, небанківськими фінансовими установами, учасниками фондового ринку та страховими компаніями.

Згідно зі Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року, державні регулятори, зокрема Національний банк України, ідентифікують чотири категорії ключових суб'єктів фінансової системи: провайдери фінансових послуг, інфраструктурні та технологічні компанії, регуляторні органи та експертна спільнота. При цьому платіжні системи та оператори платіжної інфраструктури відносяться до інфраструктурного сегмента. Національний банк України трактує інфраструктуру та технології як сукупність компаній та державних установ, що забезпечують фінансові інституції та інших учасників ринку продуктами, сервісами та рішеннями, які підвищують цінність їхніх пропозицій для споживачів фінансових послуг [29].

Сучасний фінансовий сектор характеризується різноманітністю суб'єктів, що надають платіжні послуги, серед яких банки, платіжні установи, інші небанківські фінансові установи та оператори поштового зв'язку. Відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «платіжна установа» ускладнює систематизацію учасників платіжного ринку та аналіз їхньої ролі в фінансовій екосистемі. Це призводить до неточностей у термінології та ускладнює регуляторне втручання. Зокрема, державні регулятори, такі як Національний банк України, продовжують розглядати платіжні системи як ключових учасників фінансового ринку, незважаючи на неоднозначність цього поняття. Таким чином, відсутність єдиного розуміння сутності платіжної системи ускладнює формування ефективної регуляторної політики в цій сфері.

Відсутність чітко визначеної організаційно-правової форми платіжної системи породжує наукову дискусію щодо її фінансово-правової природи. Платіжна система, як колективне утворення юридичних осіб, об'єднаних договірними відносинами з метою здійснення грошових переказів, являє собою складне правове явище, що задовольняє як приватні, так і публічні інтереси. Зазначена система відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та сприяє безперебійному функціонуванню суспільства, держави та територіальних громад.

Аналіз платіжної системи як мікроекономічної категорії виявляє неоднозначність у науковій літературі. Зокрема, деякі дослідники ототожнюють платіжну систему з юридичною особою, вважаючи її самостійним економічним суб'єктом [30]. Такий підхід, на наш погляд, є спрощеним і не повністю відображає сутність цього явища.

Платіжна система, розглянута в мікроекономічному контексті, являє собою складну систему взаємодії різних юридичних осіб, об'єднаних спільною метою – надання платіжних послуг. Її функціонування забезпечується сукупністю правил, процедур та технологій, які регулюють процес переказу коштів. При цьому, хоча платіжна система і може мати певні ознаки юридичної особи (наприклад, реєстрацію, ліцензування), вона, на відміну від останньої, не має самостійного майна та не несе відповідальність за зобов'язання учасників системи.

Таким чином, платіжна система є радше інфраструктурою, яка полегшує здійснення грошових переказів між різними економічними агентами. Її основне завдання полягає у забезпеченні безперебійності, безпеки та ефективності платежів, що відповідає суспільному інтересу.

Аналіз викладеного дозволяє констатувати, що відсутність у платіжних систем сукупності ознак, притаманних юридичним особам, унеможлиблює їх кваліфікацію як суб'єктів права у загальному розумінні. Таким чином, платіжна система не набуває статусу суб'єкта фінансового права. Водночас, специфіка фінансово-правової природи платіжних систем вимагає детального дослідження. Їх сутність полягає в організації та функціонуванні як комплексного механізму,

призначеного для здійснення грошових переказів. Цей механізм є необхідним для задоволення суспільних потреб у своєчасному русі фінансових ресурсів як у сфері публічних фінансів, так і в приватному секторі.

Обов'язковою складовою функціонування платіжних систем є державне регулювання, зокрема, визначення загального порядку здійснення грошових переказів та нагляду за безпосередньою діяльністю цих систем. Як правило, цю функцію виконують центральні банки країн або спеціалізовані державні органи фінансового регулювання. Так, у США за функціонування платіжної системи відповідає Федеральна резервна система, у Великій Британії – Управління з регулювання платіжних систем, у Фінляндії – Адміністрація нагляду за фінансовим ринком, а в Австрії – Агенція з нагляду за фінансовим ринком. Ці та інші подібні органи здійснюють нагляд за діяльністю платіжних систем з метою забезпечення їхньої стабільності, безпеки та прозорості, а також захисту прав споживачів фінансових послуг.

Діяльність окремої платіжної системи базується на мережі взаємопов'язаних суб'єктів, кожен з яких виконує специфічні функції в рамках договірних відносин. Незважаючи на взаємодію, кожен суб'єкт зберігає свою юридичну самостійність. Така структура не передбачає утворення єдиної державної платіжної системи, а свідчить про існування множинних самостійних систем, які взаємодіють для забезпечення переказу коштів.

Аналізуючи вищевикладене, можна сформулювати наступне визначення платіжної системи: це комплексна фінансова інституція, що складається з взаємопов'язаних структурних елементів. До таких елементів належать платіжна організація, розрахунковий банк, учасники (члени) системи, оператори послуг платіжної інфраструктури. Всі ці суб'єкти взаємодіють на основі договірних відносин, забезпечуючи надання широкого спектру послуг, пов'язаних з платежами. Ці послуги охоплюють як безпосередні платіжні операції, так і супутні операційні, інформаційні та технологічні процеси, які здійснюються за допомогою визначеного набору платіжних інструментів та у відповідності до встановлених процедур і правил, що діють на території України.

Сучасний стан економіки, що характеризується високою динамікою розвитку платіжних систем, вимагає адекватного правового регулювання. Зростання обсягів як внутрішніх, так і міжнародних розрахунків, активне впровадження інноваційних платіжних технологій, спрямованих на забезпечення безперервного руху грошових коштів, підкреслюють актуальність цього питання.

Оптимізація правового поля в сфері платіжних систем є необхідною умовою для ефективного задоволення поточних та перспективних потреб національної економіки, успішної реалізації грошово-кредитної політики та досягнення фінансової стабільності. Правове забезпечення платіжних інновацій, таких як електронні гроші, інтернет-платежі, мобільні платежі та криптовалюти, є ключовим фактором підвищення якості, зручності та безпеки безготівкових розрахунків [31].

Слід зазначити, що надійність та безпека функціонування платіжних систем мають безпосередній вплив на стабільність фінансової системи країни в цілому та добробут кожного її громадянина зокрема. Тому, збалансоване правове регулювання, що охоплює різноманітні галузі права, є необхідною умовою для забезпечення ефективного функціонування платіжних систем в умовах постійних технологічних змін.

Обов'язковою умовою ефективного функціонування платіжних систем та надання платіжних послуг є їх адекватне відображення в нормах національного законодавства. Аналіз сучасних реалій свідчить про необхідність подальшого вдосконалення відповідної нормативно-правової бази.

Слід зазначити, що фінансова наука та право відіграють визначальну роль у забезпеченні сталого розвитку платіжних систем. Як зазначає Л. В. Трофімова, ці дисципліни дозволяють розробити та впровадити ефективні механізми регулювання, які забезпечать задоволення суспільних потреб у сфері платежів, а також сприятимуть мобілізації необхідних фінансових ресурсів для виконання державних функцій.

Таким чином, гармонізація правового поля у сфері платіжних систем є невід'ємною складовою сталого розвитку суспільства та економіки.

Платіжні системи, як елементи соціально-економічної інфраструктури, слугують інструментом задоволення суспільних потреб у сфері грошових переказів. Водночас, функціонування цих систем базується на взаємодії публічних та приватних інтересів. Незважаючи на важливість публічних інтересів для держави та суспільства, пріоритет належить індивідуальним правам і свободам людини, що знайшло своє відображення у статті 2 Конвенції про права людини та біомедицину Ради Європи. Україна, як сторона цієї Конвенції, визнає цей принцип і зобов'язується забезпечувати його дотримання у своїй національній правовій системі.

Проблема взаємозв'язку публічного та приватного інтересу є однією з фундаментальних у сучасній юридичній науці. Існує тісний взаємозв'язок між цими двома категоріями, який проявляється в тому, що реалізація публічного інтересу є необхідною умовою для забезпечення приватних інтересів суб'єктів права. Водночас, публічний інтерес формується під впливом індивідуальних потреб та інтересів, що свідчить про їхню взаємозумовленість.

Підтвердженням цього положення є теоретичні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, П.М. Рабінович справедливо зазначає, що більшість інтересів, які традиційно вважаються суто індивідуальними, насправді мають соціальний характер як за своїм походженням, так і за способами їх задоволення. Реалізація приватних інтересів неминуче впливає на інтереси інших учасників суспільних відносин, що надає їм публічного характеру [32].

В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко поділяють цю точку зору, визначаючи публічний інтерес як визнаний і гарантований державою інтерес соціальної спільноти, задоволення якого є необхідною умовою її сталого розвитку [33]. Таким чином, публічний та приватний інтереси не є протилежними, а взаємопов'язаними категоріями, які доповнюють одна одну.

Отже, можна зробити висновок, що публічний та приватний інтереси знаходяться в тісному взаємозв'язку. Реалізація одного з них неможлива без урахування іншого. Це положення має важливе значення для розуміння сутності правових відносин та розробки ефективних механізмів їх регулювання.

Аналізуючи наукові погляди О.О. Нечая [34] та Н.Ю. Пришви [35] щодо сутності публічного інтересу в контексті фінансового права, можна констатувати, що будь-яка платіжна система, за своєю природою, задовольняє фундаментальні суспільні потреби, визначені та закріплені у правовому полі. Зокрема, забезпечення своєчасного та повного переказу коштів є невід'ємною складовою процесів мобілізації, розподілу та використання державних фінансових ресурсів.

Д.О. Гетманцев справедливо акцентує увагу на центральній ролі публічного інтересу в прийнятті рішень щодо ефективного використання бюджетних коштів [36]. Саме цей інтерес має бути визначальним критерієм при оцінці доцільності та результативності державних фінансових витрат. Таким чином, публічний інтерес постає як вихідна правова категорія, що лежить в основі формування та функціонування фінансових відносин. Це підтверджується численними науковими дослідженнями, які трактують публічний інтерес як юридично значущий інтерес усього суспільства.

Д.О. Білінський справедливо зазначає, що суспільний інтерес у фінансовій сфері полягає в організації руху публічних коштів [37]. Однак, аналізуючи грошовий обіг у цілому, можна зробити висновок, що державне регулювання поширюється не лише на публічні фінанси, а й на всі сфери економіки, де відбувається рух грошових коштів. Цей рух, що здійснюється в готівковій та безготівковій формах, є основою грошового обігу і слугує для обслуговування як товарних, так і нетоварних відносин. Таким чином, держава, регулюючи грошовий обіг, перетворює економічні відносини у фінансово-правові.

Грошовий обіг, як зазначає Т. М. Ямненко, являє собою багатогранний економічний феномен, що пронизує всі сфери суспільних відносин, зокрема фінансові. Він характеризується безперервним рухом грошової маси, що регулюється державними органами. У процесі обігу гроші вільно трансформуються між різними формами (готівковою та безготівковою), забезпечуючи розрахунки та платежі як у національній, так і в іноземній валюті, за допомогою різних платіжних систем. Характерною рисою грошового обігу є його поліморфність: гроші постійно змінюють свою форму, переходячи не лише

між готівковими та безготівковими формами, а й набуваючи вигляду цінних паперів (чеків), електронних грошових засобів та інших інструментів платежів [38].

Аналіз правовідносин у сфері грошового обігу, особливо в контексті функціонування платіжних систем, виявляє їх тісний взаємозв'язок з процесами мобілізації, розподілу та використання централізованих і децентралізованих публічних фінансових ресурсів. Платіжні системи, забезпечуючи безперебійну циркуляцію грошових потоків у межах національної фінансової системи, відіграють ключову роль у реалізації цих процесів.

Аналізуючи роль грошового обороту в системі публічних фінансів, О.А. Лукашев дійшов висновку про його несаможиттєвість у виконанні функцій, характерних для таких фінансових механізмів, як податки, збори тощо. Водночас, автор стверджує, що грошовий оборот є інтегральною частиною фінансових відносин держави, оскільки забезпечує рух коштів на різних стадіях бюджетного циклу. З огляду на це, Лукашев визначає грошовий оборот як невід'ємний елемент об'єкта фінансово-правового регулювання [39].

Виконання бюджету є невід'ємним процесом, який тісно пов'язаний з функціонуванням платіжної системи. Остання відіграє ключову роль у забезпеченні своєчасного та повного перерахування бюджетних коштів як на стадії формування доходів, так і на стадії фінансування видатків. Таким чином, платіжна система виконує важливу функцію захисту публічних фінансових інтересів держави та суспільства.

Ефективна платіжна система гарантує швидке, надійне та безперервне здійснення розрахунків за всіма видами бюджетних платежів, включаючи податки, збори та інші обов'язкові платежі. Завдяки їй забезпечується безперебійна робота бюджетної системи, зокрема, у сфері соціального та пенсійного страхування.

Отже, платіжна система є невід'ємним елементом механізму виконання бюджету, що забезпечує його ефективність та прозорість.

Проаналізувавши зазначені правовідносини, можна констатувати, що розрахункові відносини виступають як похідні від широкого спектру первинних правовідносин, серед яких цивільні, господарські, адміністративні, кримінальні, трудові, податкові та бюджетні. Саме ці первинні відносини ініціюють необхідність здійснення грошових розрахунків, що, в свою чергу, породжують розрахункові правовідносини. Це підтверджується науковими дослідженнями, зокрема, Б.А. Яськова, який стверджує, що регулювання руху грошової маси, незалежно від правової природи зобов'язань та форм власності суб'єктів, завжди має фінансово-правову природу [40]. Такий висновок пояснюється тим, що саме фінансово-правові норми визначають порядок здійснення розрахунків, який регламентується Національним банком України для всіх учасників платіжної системи.

Регулювання діяльності платіжних систем здійснюється переважно за допомогою імперативних норм права, що виражаються у категоричних приписах, не допускаючи відхилень від встановлених вимог. Водночас, імперативні норми фінансового права, наділяючи суб'єктів права певними повноваженнями, стимулюють розвиток ініціативи в фінансово-господарській діяльності та сприяють підвищенню їхньої самостійності.

Активізація глобальних процесів дематеріалізації грошей, пов'язана з бурхливим розвитком цифрових технологій та появою нових видів електронних платежів, призводить до значного розширення сфери безготівкових розрахунків та виходу значної частини цих відносин за рамки традиційних національних правових систем. Зокрема, широке впровадження інноваційних платіжних інструментів, таких як криптовалюти, дедалі гостріше ставить питання про необхідність адаптації існуючого законодавства до нових реалій. Недостатня регуляторна визначеність у цій сфері створює значні ризики для учасників ринку та споживачів фінансових послуг, а також ускладнює ефективне протидіяння незаконним фінансовим операціям.

Аналіз наведених положень дає підстави стверджувати, що платіжні системи підлягають суттєвому впливу імперативних норм, особливо в контексті

організації їх діяльності та функціонування. При цьому, центральна роль у регулюванні платіжних систем належить центральному банку держави. Взаємодія між платіжною організацією та центральним банком, зокрема у процесі узгодження правил функціонування платіжної системи, є яскравим прикладом прояву імперативного регулювання в адміністративно-правовій сфері.

Сучасна тенденція вдосконалення фінансово-правового регулювання платіжних систем в Україні полягає в активному наближенні національного законодавства до міжнародних та європейських стандартів. Процес гармонізації передбачає систематичне оновлення та доповнення нормативно-правової бази, що регулює діяльність платіжних систем. Однак, незважаючи на важливість міжнародної інтеграції, слід зазначити, що безпосередня участь фінансово-кредитних установ та інших суб'єктів ринку в процесі законотворчості є обмеженою. Їхній вплив на формування нормативно-правової бази здійснюється опосередковано через участь у громадських обговореннях проектів нормативних актів, що розміщуються на офіційних веб-сайтах державних органів та профільних форумах.

Аналіз правового регулювання відносин в сфері платіжних систем свідчить про їхню комплексність та багатоаспектність. Оскільки платіжні системи за своєю природою охоплюють різнопланові сфери суспільних відносин, їх функціонування перебуває під впливом як приватного, так і публічного права. Зокрема, відносини, пов'язані з організацією та функціонуванням платіжних систем, у тому числі з переказом коштів, можуть одночасно підпадати під регулювання фінансового, адміністративного, інформаційного та цивільного права. Така множинність правових режимів зумовлена різноманітністю завдань, які покликане вирішувати правове регулювання в цій сфері.

Важливою особливістю правового регулювання платіжних систем є його переважно публічно-правовий характер. Це означає, що діяльність платіжних систем підлягає детальному державному регулюванню, яке здійснюється за допомогою імперативних правових норм. Імперативні норми встановлюють чіткі та обов'язкові для виконання правила, які не можуть бути змінені за угодою

сторін. Такий підхід обумовлений необхідністю забезпечення стабільності та безпеки функціонування платіжних систем, а також захисту прав споживачів фінансових послуг.

Норми фінансового права, що надають повноваження та мають імперативний характер, стимулюють розвиток ініціатив у сфері фінансово-господарської діяльності та сприяють підвищенню самостійності суб'єктів господарювання, зокрема, учасників платіжних систем. З огляду на різні концепції фінансового права, а також необхідність задоволення публічного інтересу у сфері грошових переказів та обігу коштів, платіжні системи доцільно розглядати як невід'ємну складову грошового обігу, що підлягає фінансово-правовому регулюванню.

Таким чином, фінансово-правове регулювання платіжних систем можна визначити як цілеспрямований вплив норм фінансового права на суспільні відносини у цій сфері, спрямований на їх упорядкування відповідно до публічного інтересу.

РОЗДІЛ 2.

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО СТАНУ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

2.1. Тенденції розвитку платіжних систем як елементу інфраструктури світового ринку

Зараз у всіх країнах світу спостерігається стрімке зростання обсягів онлайн-торгівлі. Платіжні системи є одним із основних елементів інфраструктури електронної комерції. Електронні платежі забезпечують життєздатність банківської системи та бізнесу, є необхідною умовою успішного розвитку ринкової економіки країни, тому впровадження більш надійних та зручних платіжних систем є пріоритетним завданням.

У світі існує багато різноманітних платіжних систем, побудова, технологія роботи та характеристики яких суттєво відрізняються в різних країнах. Платіжні системи є каналом, на який суттєво впливають кризи на грошових ринках. Тому головними вимогами до платіжної системи є оперативність, ефективність, економічність, надійність, безпека та зручність. Лише електронні платіжні системи, які використовують найсучасніші досягнення технологій та обладнання, можуть відповідати вимогам.

Стрімкі зміни в напрямку розширення впровадження механізмів та інструментів електронної комерції в практику господарювання зумовлюють необхідність дослідження сучасних тенденцій переходу суб'єктів господарювання на новітні форми взаємодії з використанням технологій електронної комерції.

Цифровізація всіх сфер життя суспільства принципово вплинула на форми та методи ведення бізнесу. Згідно зі звітом Global Media Agency We Are Social за 2023 рік і розробника платформи управління соцмережами HootSuite, Інтернет став важливою частиною життя більше половини населення світу (64,4%). Електронна комерція охопила загалом 4,11 мільярда людей, які робили покупки онлайн (59,8% населення).

За даними Statista, динаміка частки онлайн-покупців від загальної кількості всіх покупців у світі демонструє стабільне зростання, що показано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Частка онлайн-покупців від загальної кількості покупців у світі

Індикатор	Рік		
	2020	2021	2023
Частка онлайн-покупців	15,3%	17,5%	22%

Джерело: [41]

За даними американської фондової біржі: до 2040 року на ринок електронної комерції припадатиме 95% всієї торгівлі в світі. Й до цього треба бути готовим.

Відомо, що 58% людей роблять покупки в Інтернеті, оскільки магазини працюють цілодобово. 2,5% - середня конверсія сайтів по всьому світу (відношення переходів на сайт до кількості додатків). 72% людей віком від 25 до 34 років заявили, що зробили б покупку, якби їм запропонували раніше залишені речі за нижчою ціною. 36% покупців називають ціну найважливішим фактором при покупці в Інтернеті. Згідно з прогнозами, у наступному році мобільна комерція становитиме 72,9% усіх продажів електронної комерції.

Основними чинниками еволюції електронних платіжних систем є [43]:

1) формування техніко-технологічних передумов загальної цифровізації:

- розширення платіжної інфраструктури, мережі торговельних POS-терміналів;

- вдосконалення можливостей мобільного телефонного зв'язку;

- формування банками, роздрібними торговцями та провайдерами послуг технологій платіжного обслуговування мобільних користувачів;

- розвиток інноваційних сервісів;

2) формування FinTech передумов (нові фінансові технології та рішення):

- мобільні платежі;

- онлайн-банкінг;

- однорангове кредитування;
- краудфандинг;
- цифрові валюти;
- технологія блокчейн;
- створення роботів-консультантів;
- інноваційні фінансові послуги;
- вбудоване фінансування;

3) формування соціально-психологічних передумов:

- підвищення загальної цифрової грамотності населення;
- розширення доступності мобільних телефонів із платіжними послугами;
- різкі зрушення в ментальному розумінні важливості переходу на цифровізацію платежів внаслідок ковід-19;
- підвищення зручності, безпеки та швидкості безготівкових розрахунків;
- цілеспрямована рекламна діяльність щодо безготівкових розрахунків.

Виходячи із всього вищенаведеного слід розглянути вплив кожного з цих факторів. Першим фактором розвитку електронних платіжних систем є те, що готівка втрачає позиції. Ковід-19 став переломним моментом у глобальному переході до цифровізації платіжних екосистем. Частка розрахунків готівкою в магазинах у всьому світі знизиться до 20% у 2021 році порівняно з 30% роком раніше.

Більшість підприємців орієнтуються на безготівкове майбутнє, а саме 66% бізнесменів заявили про зміну своїх стратегій щодо безготівкових розрахунків для покращення обслуговування клієнтів. Сучасний ринок роздрібної торгівлі важко уявити без можливості оплати кредитними картами. У світі наразі використовується 2,8 мільярда кредитних карток таких систем, як: Visa, Mastercard, American Express. Якщо раніше українці переважно знімали готівку, то зараз вони частіше обирають безготівкові транзакції.

Сьогодні 8 з 10 платіжних операцій є безготівковими, а безконтактні платежі стали базовим способом оплати. Глобальні прогнози свідчать, що обсяг безконтактних платежів досягне 6 трильйонів доларів на початку 2025 року,

порівняно з 2 трильйонами у 2020 році. Ці прогнози демонструють, що майбутнє платіжних систем буде безготівковим.

Глобальний ринок носимих платіжних пристроїв у 2019 році оцінювався лише в 285,5 мільярдів доларів, а до 2027 року прогнозується що він досягне 1,37 трильйона доларів, що на 21,7% більше ніж у минулому році.

Сьогодні для малого бізнесу дуже важливо підтримувати такі різні варіанти оплати для своїх клієнтів і не переплачувати за обробку транзакцій:

1) mPOS. Традиційними та широко використовуваними платіжними рішеннями є платіжні термінали. Мобільний POS-термінал або mPOS — компактний пристрій, торговий термінал, підключений до смартфона, що дозволяє здійснювати безготівкові розрахунки за допомогою банківської картки. Перевагами є компактність і можливість здійснювати платежі в будь-якій точці, де є підключення до Інтернету.

Мобільні точки продажу є дуже перспективним і ефективним напрямком у розвитку платіжних систем. Очікується, що до 2025 року ринок терміналів mPOS зросте на 6,01 мільярда доларів порівняно з поточним роком, тобто на 20% щорічно. Європейський ринок mPOS-терміналів консолідується: SumUp і Payleven оголосили про злиття. Сьогодні компанії-постачальники терміналів mPOS спільно обробляють понад 1 мільярд євро платежів на рік у 15 країнах.

2) Tap-on-Phone – потреба перетворити мобільний телефон на платіжний термінал зростає. Послугу «Термінал у смартфоні» пропонує Приватбанк у співпраці з Visa, а також широкий спектр банків з новими платіжними сервісами. Це зменшує витрати на обслуговування обладнання карткових мереж, адже для обробки платежів потрібен лише смартфон із додатком.

3) Платежі в режимі реального часу.

Ці варіанти є досить ефективними для клієнтів.

2.2. Аналіз ролі та місця платіжних систем на сучасному етапі переформатування світової економіки

Ефективно функціонуючі платіжні механізми є важливим фактором для розвитку фінансових ринків. Тому підвищення ефективності національної платіжної системи є необхідною умовою для стабільного економічного зростання країни. Як важливий елемент ринкової інфраструктури, національна платіжна система повинна задовільняти зростаючі потреби бізнесів в оперативних і надійних грошових транзакціях.

У сучасній економіці агенти щодня здійснюють великі обсяги операцій з обміну товарами, послугами та фінансовими активами, і ці операції опосередковуються грошовими платежами. Перехід до системи ринкових відносин в Україні призвів до суттєвої перебудови внутрішніх платіжних відносин.

За останні роки фінансова інфраструктура ЄС зазнала суттєвих змін, оскільки новітні технології постійно розвиваються, а світова економіка загалом, і європейська зокрема все більше набувають ознак цифрової.

Таблиця 2.2 - Головні платіжні системи найбільших країн в Європі

Назва, рік заснування	Країна	Характеристика
CHAPS (Clearing House Automated Payments System), 1984	Великобританія	Система CHAPS представляє собою розподілену мережу, де електронні платіжні повідомлення передаються від відправника до одержувача без необхідності проходження через Клірингову палату чи центральний пункт обробки платежів. Дана система призначена для швидких переказів великих платежів (від 7 тис. фунтів стерлінгів та більше) і проведення розрахунків між установами-учасниками на протязі одного дня.
Paris Net Settlement (PNS), 1999	Франція	Дана система була створена в якості заміни Systeme Net Protege, що функціонувала з 1997 року. PNS відноситься до гібридних платіжних систем. Для поповнення ліквідності грошей Центрального банку учасники Paris Net Settlement зобов'язані здійснювати переказ із розрахункового рахунку в цій системі. Мінімальна сума початкового переказу складає 15 млн євро.

Продовження таблиці 2.2.

RTGS Plus, 1999-2001	Німеччина	Система RTGS Plus була створена об'єднанням двох клірингових мереж Німеччини в одну: системи електронного зв'язку Euro Access Frankfurt та RTG. Вона була створена як інтегрована система, що може ефективно управляти ліквідністю. Також, ця платіжна система є складовою системи TARGET (загальноєвропейська клірингова платіжна система).
-------------------------	-----------	--

Джерело: [44]

Платіжну систему TARGET створювали із метою проведення розрахунків між центральними та комерційними банками Єврозони. Також, вона є однією з найбільших в ЄС. TARGET обробляє великі платежі, що пов'язані операційно з європейською системою центральних банків, регулює денне сальдо систем розрахунків на нетто-основі. Через TARGET проходять міжбанківські, клієнтські платежі та розрахунки на основі угод на фінансовому ринку, також в цій системі відбуваються валютнообмінні операції.

Платіжна система EURO1 дещо подібна до TARGET й діє, застосовуючи технічну платформу SWIFT, надаючи можливість банкам ЄС здійснювати платежі та нетто-розрахунки (розрахунки на чистій основі), які здійснюються на протязі дня й де остаточні розрахунки виконуються через відкриті рахунки в Європейському центральному банку наприкінці дня. EURO1 була створена для переказу великих платежів у євро між комерційними банками, які мають філію чи реєстрацію в ЄС.

Загальна кількість транзакцій в платіжній системі EURO1 зазначена на рис. 2.1.

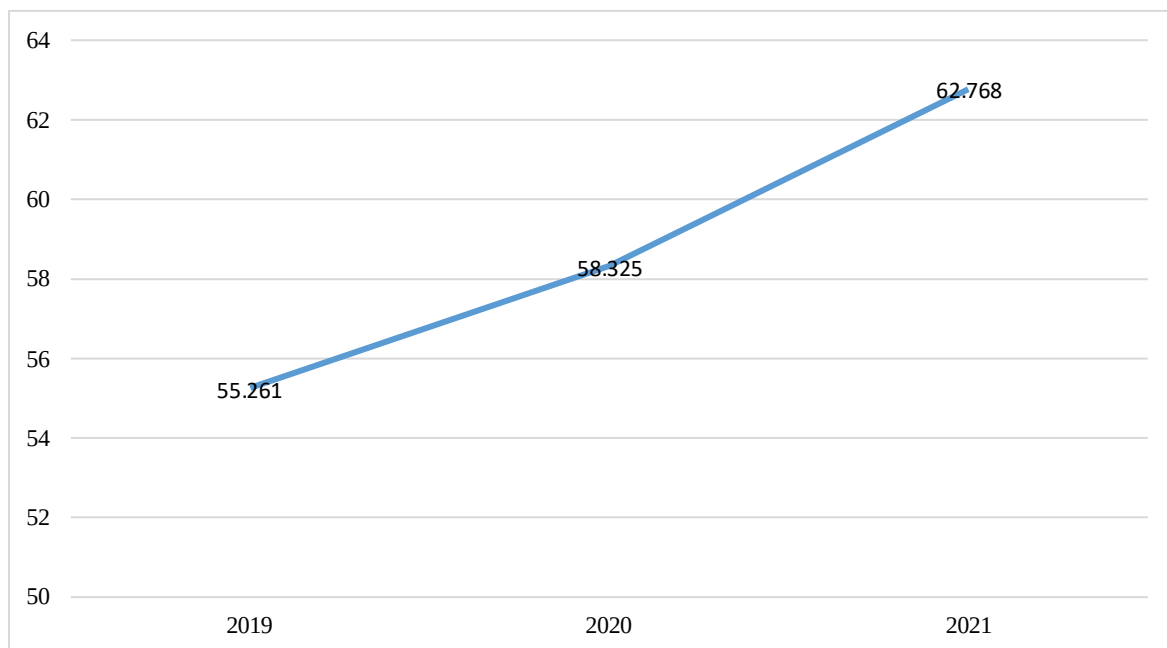

Рисунок 2.1 – Кількість транзакцій платіжної системи EURO1, млн.шт.

Джерело: складено автором на основі [44].

Аналізуючи дані з рис. 2.1 можемо встановити, що від початку функціонування платіжної системи й до 2021 року було суттєве (у 3,5 рази) збільшення кількості платежів. На рис.2.2 зазначено загальний обсяг транзакцій по світу.

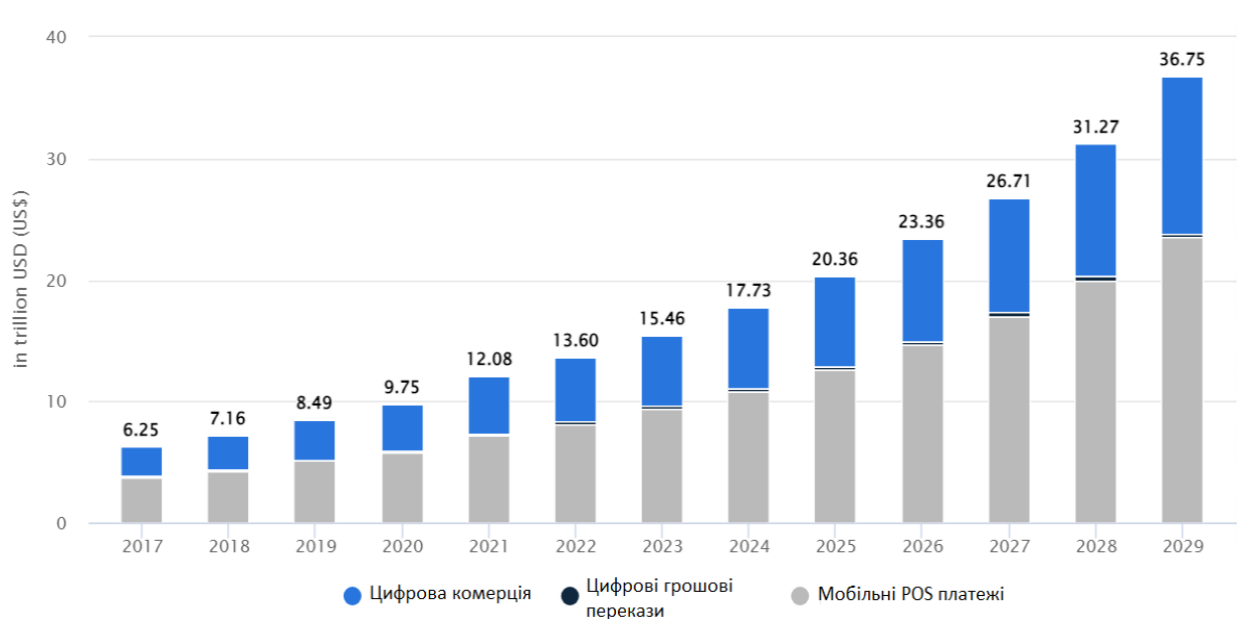

Рисунок 2.2 – Обсяг вартості транзакцій по світу, трлн.дол.

Джерело: складено автором на основі [69]

Із рис.2.2 видно, що збільшується як загальний обсяг транзакцій, так обсяг переказів цифрової комерції й POS-платежів.

Наразі в світі ринок цифрових платежів переживає бурхливе зростання, що спричинений все більшим впровадженням електронної комерції та мобільних платежів, а також зростанням безконтактних платежів через пандемію COVID-19. Цифрові гаманці та мобільні платіжні додатки, такі як PayPal, Venmo та Cash App, стають все більш популярними серед споживачів, що дозволяє здійснювати безперебійні та безпечні транзакції. Крім того, зростання фінтех-стартапів та інтеграція технології блокчейн у платіжні системи сприяли розширенню ринку цифрових платежів.

На рис.2.3 зазначено динаміку вартості транзакцій та їх прогнозований обсяг на найближчі роки.

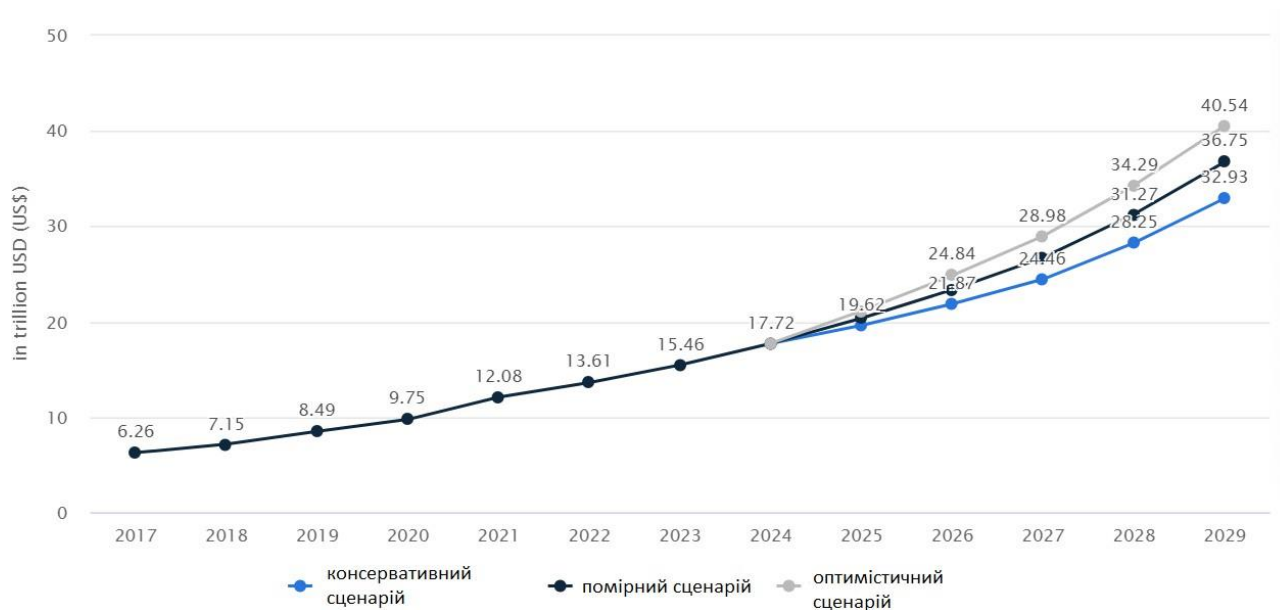

Рисунок 2.3 – Динаміка й прогнозована вартість транзакцій відповідно різних сценаріїв, трлн.дол.

Джерело: складено автором на основі [69]

Із рис.2.3 видно, що за будь-якого сценарію розвитку ринку цифрових платежів вартість транзакцій постійно зростатиме.

Платіжні системи застосовуються для регулювання грошових відносин за допомогою відповідних стандартів, процедур, правил, технологій та інструментів на законодавчому рівні [45].

Система електронних платежів Національного банку в Україні представляє собою державну банківську платіжну систему, яка створювалась із метою забезпечення швидкого проведення міжбанківських переказів через рахунки, які були відкриті в центральному банку країни. Тут слід відмітити, що у функціонуванні цієї системи відсутні пріоритетні в порядку опрацювання платежів, усі платежі опрацьовуються відповідно до часу їх надходження в платіжну систему [46].

В умовах України важливість даної платіжної системи обумовлена проходженням через неї 90 % міжбанківських переказів у гривні, в той момент, коли через кореспондентські рахунки, які відкриваються одними банками в інших, – не більше 5 % від усіх переказів. Обсяги міжбанківських переказів у період від 2013 року до 2019 року, що здійснювалися на території нашої країни, проводилися через кореспондентські рахунки і систему електронних платежів, де на протязі всього періоду перекази через систему електронних платежів не були нижчими 90%. Наприклад, через систему електронних платежів обсяг переказів у гривні між банками складав 96% в 2019 році, та 97% – 2018 році, в той момент, як через прямі кореспондентські рахунки банків – 4 та 3% цих переказів відповідно.

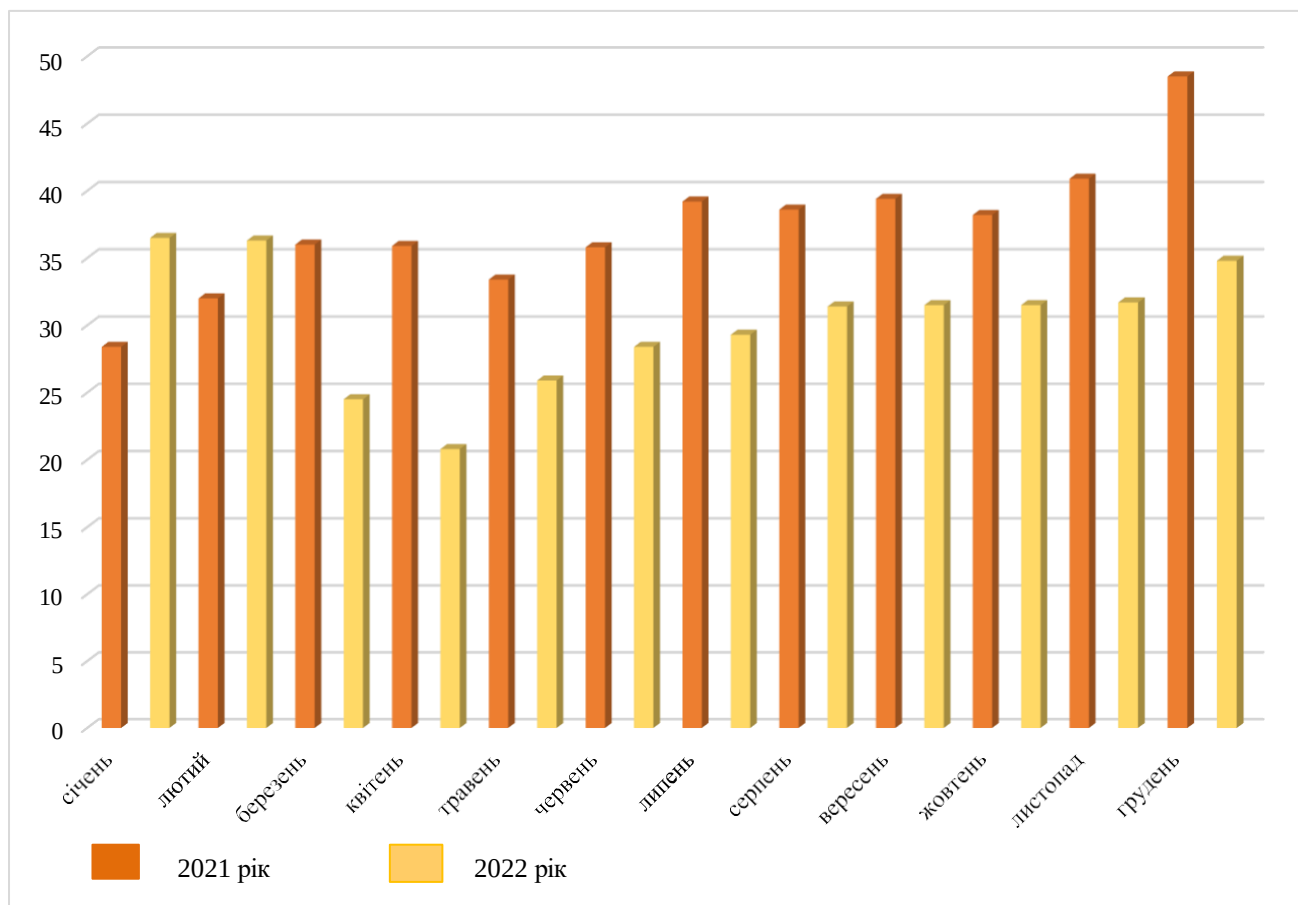

Рисунок 2.4. – Кількість платежів здійснених через систему електронних платежів, млн.шт.

Джерело: складено автором на основі [47]

Із рис.2.4 можна побачити, що Україні розвиток системи електронних платежів відбувся поступово із невеликим збільшенням кожного місяця. Так, в січні 2021 року кількість платежів становила 28,4 млн.шт., в той час як наприкінці року цей показник сягав 48,5 млн.шт., що на 70,8% більше за показники на початку року. Проте із початком повномасштабної війни ситуація кардинально змінилась, замість постійного приросту відбувся різкий спад. В березні 2022 року кількість платежів становила 24,5 млн.шт., що на 32,5% менше за показники в лютому цього ж року. Відповідно, можна стверджувати, що за останні роки найбільш суттєво на електронні платіжні системи на вітчизняному ринку вплинуло саме повномасштабне вторгнення.

2.3. Аналіз розвитку платіжних систем в умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки

У сучасній світовій економіці важливо вдосконалювати структуру платіжної системи, розвивати її основні складові, забезпечувати правову, технічну та фінансову основу для її функціонування, мінімізувати платіжні ризики.

За останні десятиліття модернізація національних платіжних систем стала займати важливе місце в програмах реформ фінансового сектора в багатьох країнах. Сьогодні в більшості країн світу остаточно сформувалися два тісно пов'язаних платіжних сегмента національних платіжних систем:

1) сегмент великих і термінових переказів коштів, пов'язаний переважно з міжбанківськими розрахунками, а також з розрахунками за операціями на валютному і фондовому ринках. Вони називаються оптовими платежами або платежами великих розмірів;

2) сегмент масових, відносно невеликих за обсягом платежів у споживчому та діловому обороті (роздрібні платежі).

Наразі в сегменті роздрібних платежів, з використанням традиційних платіжних інструментів, активно впроваджується широкий спектр новітніх інструментів переказу коштів (мобільний банкінг, криптовалюти тощо), що створює передумови для підвищення уваги з боку держави до процесу розвитку цього сегменту.

Сегмент роздрібних платежів досліджено менш повно та детально порівняно з оптовим, починаючи з ідентифікації роздрібних платежів і їх особливостей, закінчуючи оцінкою ролі інноваційних платіжних інструментів у вдосконаленні якості та доступності платіжних послуг для населення [49].

Однак протягом останніх кількох років спостерігається збільшення інтересу як зі сторони бізнесу, так і зі сторони уряду до роздрібних платежів і систем роздрібних платежів, визнаючи, що такі системи є дуже важливими, оскільки вони забезпечують ефективне виконання щоденних платежів населення, а відповідно сприяють зростанню національної економіки.

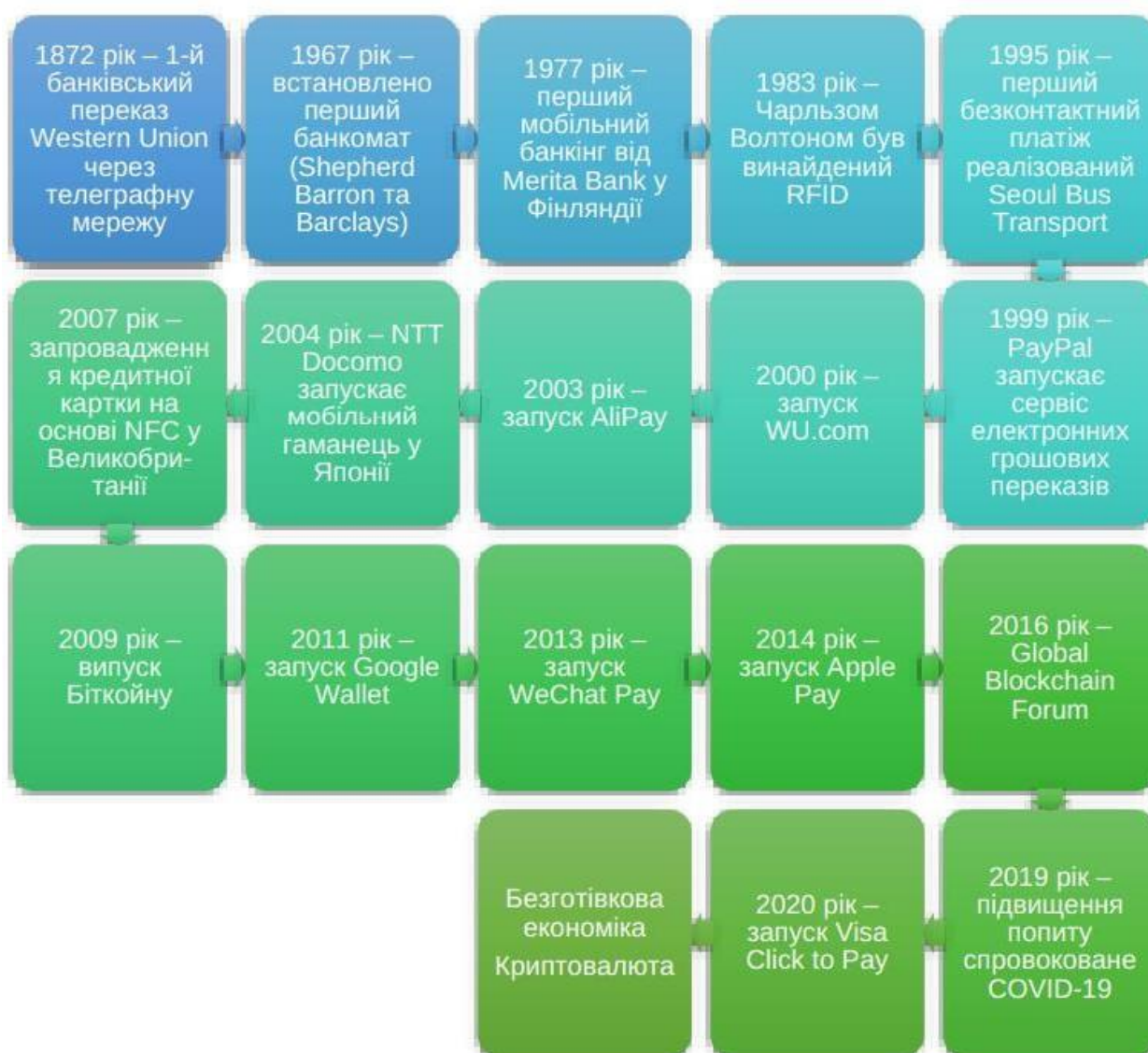

Рисунок 2.5 – Еволюція платіжних систем в світі

Джерело: [50]

Останнім часом модернізація платіжного сектору стала займати важливе місце в програмах реформ фінансового сектора в багатьох країнах. Як правило, провідну роль у його реалізації відігравали центральні банки, які стимулювали фінансову активність бізнесу та населення, що призвело до розвитку не лише оптових, а й роздрібних платіжних систем, які надають платіжні послуги населенню. Визнання їх важливості для національної економіки характерне для всіх країн. Особливо помітною стала зацікавленість державних інституцій у

розвитку платіжних послуг на основі договірних угод через розробку та впровадження програм підвищення їх доступності.

До основних світових інновацій у розвитку роздрібних платіжних сервісів можна віднести: рішення для ідентифікації користувачів, оскільки здатність постачальника платіжних послуг точно ідентифікувати своїх існуючих і потенційних нових клієнтів є центральною для надання будь-якої електронної платіжної послуги (особливо інноваційної) [51].

Наразі в світі, за даними Світового банку, близько 2,4 мільярдів людей не мають офіційного посвідчення особи (ID), включаючи дітей до 14 років, народження яких не зареєстрували багато жінок у бідних сільських районах Азії й Африки. Погані або відсутні механізми ідентифікації осіб можуть ускладнити доступ до автоматизованих сервісів. Крім того, провайдери послуг стають дедалі більш вимогливими щодо процедур боротьби з відмиванням грошей та виконання вимог «знай свого клієнта». Таким чином, особи, які не мають ідентифікатора, що потрібен для відкриття рахунку, можуть бути виключені з платіжного сервісу. У зв'язку з цим сучасна та надійна система ідентифікації потрібна для надання платіжних послуг у різних секторах економіки, включаючи охорону здоров'я, соціальне забезпечення, фінансові послуги та транспорт.

У більшості країн із низьким і середнім рівнем доходу національні системи посвідчення особи недостатньо розвинені. Країни, включаючи країни Африки на південь від Сахари, наприклад, не мають офіційного протоколу ідентифікації, і щонайменше 55% жителів цих країн не мають ідентифікаційного номера [52].

Як позитивний приклад вирішення цієї проблеми можна навести досвід Індії в розробці кодифікатора Aadhaar з метою забезпечення своїх громадян унікальними ідентифікаторами. Станом на квітень 2015 року було видано 818 мільйонів номерів Aadhaar (на даний момент майже 1 мільярд людей) і пов'язаних платіжних карток, а охоплення ідентифікованих дорослих зросло до 93%. Інформація, що містить демографічні дані та фотографії, надається спеціальним органом ідентифікації Індії (в електронному вигляді) для запобігання відмиванню

грошей. Aadhaar полегшує надання соціальних виплат шляхом прямих переказів на банківські рахунки одержувачів.

Також, слід звернути увагу на досвід створення Єдиної платіжної зони в Європі з метою подолання технологічних та ринкових бар'єрів між країнами з метою створення єдиного ринку роздрібних платежів у євро, на якому транскордонні платежі є максимально швидкими та безпечними. Єдина платіжна зона включає тридцять чотири європейські країни. Загалом Єдина платіжна зона розширила ринок платіжних послуг і зробила їх більш доступними. Очікується, що ця розробка дозволить організаціям, які займаються роздрібними платежами, конкурувати з якістю своїх послуг, а отже, сприятиме фінансовій доступності [53].

Наступний напрямок розвитку платіжних систем – надання послуг роздрібних платежів через національну пошту. Поштові відділення надають фінансові послуги в багатьох країнах, зазвичай через розгалужену мережу відділень. Наприклад, у Туреччині державна пошта налічує понад 4300 відділення по всій країні, що стали постачальником на внутрішньому ринку роздрібних платежів. Вона пропонує широкий спектр послуг, включаючи прийом платежів, здійснення внутрішніх і міжнародних грошових переказів. Крім того, клієнти поштових відділень можуть вносити та знімати гроші у відділеннях по всій країні, а також вносити гроші на будь-який рахунок. Послуга оплати рахунків тут була введена в 1999 році в партнерстві з Гаранті Банком. Пенсії та допомога по безробіттю також виплачуються через поштові відділення. Одержувачі можуть зняти кошти або переслати їх на інший рахунок. А з 2011 року одержувачам надаються картки РТТ, які дозволяють здійснювати платежі в банкоматах. Станом на кінець 2016 року 1,6 мільйона пенсійних карт із загальної кількості 3,7 мільйона РТТ-карток було випущено спеціально для отримання пенсійних виплат. Банк пропонує ці передплачені картки без будь-якої комісії з власника картки. Одержувачам видають таку картку, коли вони вперше приходять на пошту за грошима.

Таким чином, пошта є важливим інфраструктурним елементом національної платіжної системи, що розширює доступ населення до платіжних послуг, використовуючи при цьому такі інструменти, як платіжні картки та передплачені картки, використовуючи агентські бізнес-моделі.

Аналіз світового досвіду розвитку платіжних систем показав, що найбільш перспективним є напрям розвитку інноваційних способів надання розрахункових платіжних послуг з використанням мобільних пристроїв. Це підтверджується у звіті Global Findex, який підкреслює важливу роль надання інноваційних платіжних послуг. Наприклад, між 2011 і 2014 роками частка дорослих із власними рахунками зросла з 51% до 62%, ця тенденція обумовлена збільшенням на тринадцять процентних пунктів кількості власників рахунків у країнах, що розвиваються, і важливою роллю, яку відіграють сучасні технології. Зокрема, в країнах Африки на південь від Сахари використання грошей на мобільних рахунках допомагає швидко покращити доступ до фінансових послуг і покращити їх якість.

У 2020 році 2,4 мільярда людей користувалися цифровим банкінгом у всьому світі, і очікується, що це число зросте до 3,6 мільярда в наступні чотири роки. Прискорене зростання цифрового банкінгу в усьому світі зумовлене розширенням використання мобільних телефонів і розширенням доступу до Інтернету. Інтернет є головною з технологій, яку люди, організації та країни можуть використовувати для прискорення свого розвитку та багатства. Зараз у світі налічується 5,16 мільярда користувачів Інтернету, що становить 64,4% населення планети. Минулого року кількість глобальних користувачів Інтернету зросла на 1,9% [54].

Інтернет перетворився на рушійну силу для провідних технологічних розробок, пов'язаних із фінансовою системою, включно з платіжними системами. Сектор електронних платежів відомий своїми інноваціями та швидкістю. Галузь зосереджується на створенні стійкої та надійної інфраструктури, особливо це було помітно під час пандемії ковід-19. Оскільки світова економіка сповільнюється, банки повинні розвиватися та розширюватися враховуючи необхідність

збереження ресурсів. В епоху після пандемії цифрові технології стають все більш популярними як серед клієнтів, так і серед компаній, що веде до різкого зростання можливостей безготівкової оплати. Ця тенденція зумовлена насамперед зростанням переваги зручності, особливо серед споживачів [54].

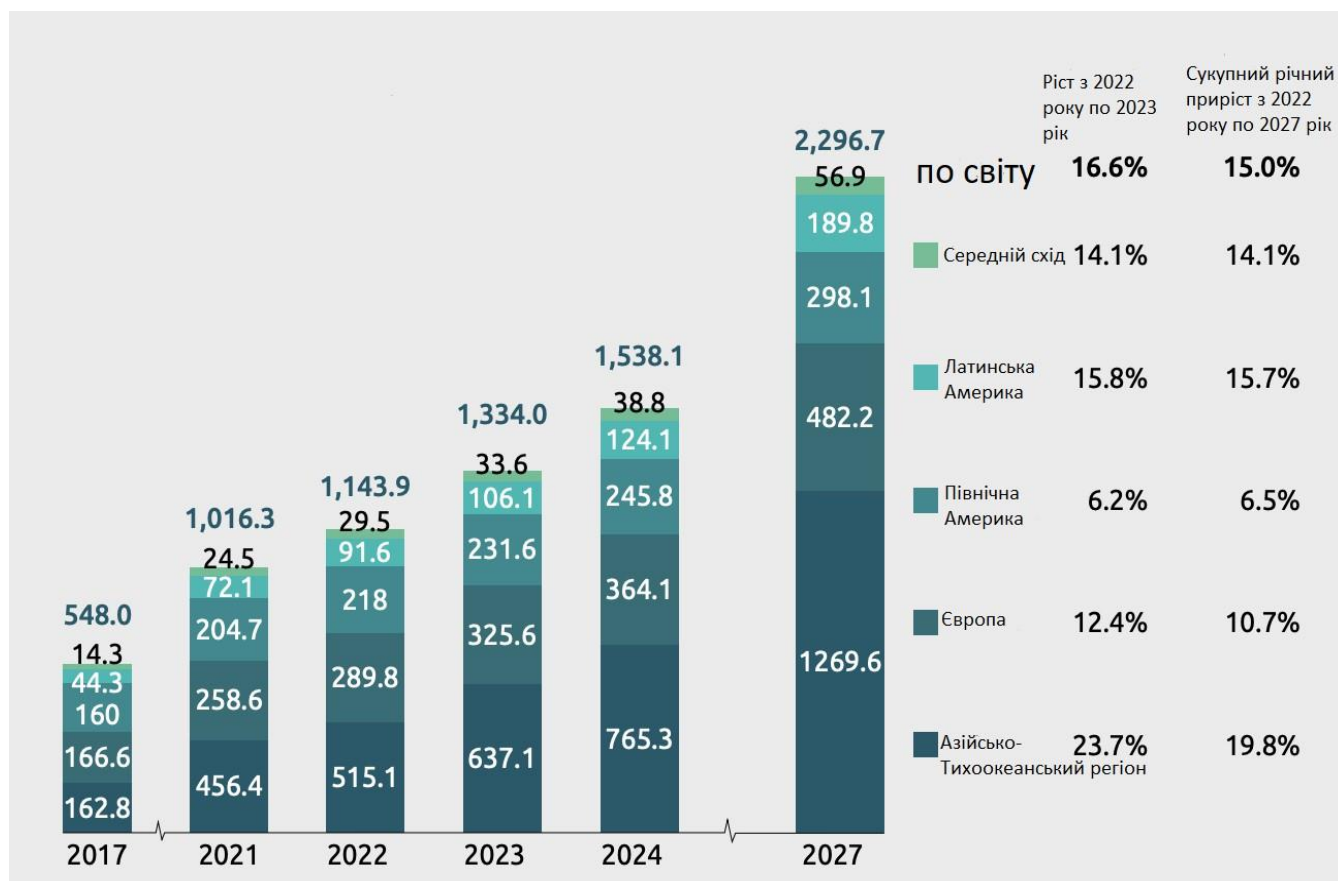

Рисунок 2.6. – Прогнозоване розширення інфраструктури цифрових платежів, млрд.

Джерело: [55]

Очікується, що через рецесію глобальне зростання безготівкових операцій сповільниться між 2022 і 2026 роками. В майбутньому обсяг безготівкових операцій зростатиме повільно через зростання інфляції та геополітичні ризики. Незважаючи на уповільнення, порівняльні дані показують, що нові методи оплати (миттєві платежі, електронні гроші, мобільні та цифрові гаманці та QR-коди) набувають популярності. В 2021 році картки, кредитні перекази та пряме платежі склали 83% обсягу безготівкових транзакцій, а нові методи оплати – 17%. Нові методи оплати становитимуть 28% загального обсягу до 2026 року, тоді як

існуючі методи оплати (традиційні платежі) впадуть до 72% від всіх безготівкових операцій. Платежі через QR-код, NFC, цифрові гаманці стали популярними завдяки використанню мобільних платежів [56].

Безготівкові транзакції продемонстрували стійкість із очікуваним зростанням сукупного річного приросту на 15% з 2022 по 2027 рік. Це зростання пояснюється покращенням макроекономіки, розширенням цифрової платіжної інфраструктури та поширенням нових платіжних інструментів.

На нашу думку, у майбутньому еволюція мобільних технологій зітре межі, які відділяють телекомунікаційні компанії від фінансових установ. Дослідження показують позитивну тенденцію проникнення мобільного зв'язку. Оскільки телекомунікаційна галузь продовжує розширюватися, мобільні грошові перекази тепер доступні в більшості країн, що розвиваються.

Важливою відмінністю між видами електронних платежів для грошових переказів є критерій надсилання через обліковий запис або без використання рахунку. Грошові перекази вважаються надісланими чи отриманими через обліковий запис, якщо респондент або мав рахунок у фінансовій установі та повідомив про надсилання чи отримання грошового переказу через фінансову установу, або має мобільний грошовий рахунок і повідомив про надсилання чи отримання грошового переказу через мобільний телефон.

Багато фінансових установ і постачальників мобільних платіжних послуг також пропонують позабіржові грошові перекази. Наприклад, у Кенії та Танзанії мобільні платежі є найпоширенішим способом надсилання та отримання грошових переказів. Серед 53% дорослих у Кенії, які повідомили, що надсилали грошові перекази у 2014 році, 90% робили це за допомогою мобільного телефону, 71% через мобільний грошовий рахунок, а решта через позабіржовий сервіс [63]. Перекази через мобільний телефон стають більш поширеними, ніж використання готівки, у більшості країн Східної Африки, оскільки мобільні гроші були введені в цих країнах як спосіб зробити внутрішні грошові перекази між містом і сільською місцевістю більш зручними та ефективними.

Таблиця 2.3 – Поточне значення та прогнозоване значення кількості користувачів й вартості трансакцій цифрових платежів і необанкінгу

Роки	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Кількість користувачів, млн осіб								
необанкінг	19,3	33,4	56,8	93,7	146,4	210,0	271,4	318,3
цифрові платежі	2454,6	2759,8	3185,9	3490,8	3839,9	4160,5	4439,8	4690,1
Вартість трансакцій у світі, млрд дол. США								
необанкінг	229,7	444,6	816,0	1453,0	2563,0	4020,0	5623,0	7099,0
цифрові платежі	3362,0	4128,0	4758,0	5993,0	7408,0	8563,0	9752,0	10980,0

Джерело: [56]

З таб.2.3 видно, що кількість користувачів цифрових платіжних систем та сама сукупна вартість трансакцій із кожним роком все збільшується. Це дає змогу стверджувати, що платіжні системи в сучасних умовах глобалізації та цифровізації економіки будуть тільки зростати.

Таким чином, аналіз світових тенденцій розвитку роздрібних платіжних сервісів виявив такі перспективні напрямки їх розвитку, як [57]:

- переказ коштів без відкриття рахунку за допомогою мобільних пристроїв;
- надання роздрібних платіжних послуг через поштові відділення, платіжних агентів;
- розвиток ідентифікації та стандартизації платників у платіжній галузі.

Аналіз показав, що за останні п'ять років у світі значно зріс обсяг мобільних фінансових послуг, що сприяло розширенню доступу бідних до фінансових послуг. У той же час, швидкий розвиток фінансових технологій створює виклик для регуляторів у підтримці транскордонних платежів у всьому світі, особливо у зв'язку з боротьбою з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму, шахрайством та іншими фінансовими злочинами.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ ПЛАТІЖНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

3.1 Вплив інноваційних технологій на діяльність платіжних систем

Платежі є фінансовою діяльністю, яка, ймовірно, зазнала найбільших змін від інновацій, зазнаючи радикальних змін за останні роки, що має величезні наслідки для конкуренції та фінансового регулювання.

Швидка трансформація платіжної індустрії була викликана впровадженням нових технологій і бізнес-моделей, появою нових гравців на ринку та змінами в структурі самого ринку. Це має великий вплив не лише на платіжну індустрію, але також визначає основні зміни в реальній економіці, включаючи, насамперед, різке збільшення електронної комерції завдяки її безперервній еволюції в справді цифрову та зручну альтернативу для продавців і покупців [58].

Для постачальників платіжних послуг клієнтські платіжні послуги перетворилися з просто «функції підтримки» для ширшої фінансової посередницької діяльності банків, такої як депозити та позики, до окремої та диференційованої послуги, що пропонується дедалі більшою кількістю різноманітних постачальників. Це зменшує комісії та маржу. Крім того, платежі все більше стають джерелом і постачальником даних, які використовуються підприємствами для кращого націлювання на потенційних нових клієнтів, пропонуючи їм інші фінансові та нефінансові послуги й продукти.

З точки зору споживачів, багато перешкод або стримуючих чинників на шляху використання цифрових платежів поступово долаються. У багатьох випадках досвід платника був повністю змінений завдяки тому, що фактичний процес оплати став «невидимим» і без проблемним, як у випадку з додатками для замовлення поїздок та їжі або онлайн-замовленням «в один клік». Простіше кажучи: завдяки таким інноваціям, як мобільні гаманці, у поєднанні зі швидкими платежами та іншими технологіями, клієнтам тепер стає зручніше та дешевше

здійснювати й отримувати цифрові платежі, насолоджуючись при цьому зручнішим користуванням [59].

Інновації також переосмислюють бізнес-моделі платежів. У результаті, незважаючи на те, що конкуренція зросла і лише посилюється, вона парадоксальним чином може призвести до відновлення концентрації та рівноваги. Дійсно, платежі можуть знову перетворитися на концентрований ринок, який обслуговує відносно обмежена кількість провайдерів, хоча, на відміну від минулого, ці провайдери можуть бути технологічними гігантами та/або великими телекомунікаційними компаніями, а не банками.

Хоча інновації вже змінили спосіб оплати багатьох користувачів, вони не повністю поширилися на певні платіжні потоки, як-от міжнародні грошові перекази та інші форми транскордонних платежів [60]. Комітет з платіжної та ринкової інфраструктури зазначає, що транскордонні платежі відстають від внутрішніх платежів з точки зору вартості, швидкості, доступу та прозорості. Інновації також ще не мали значного позитивного впливу на різні типи державних платежів: багато країн, що розвиваються, продовжують боротися з пошуком способів ефективної оцифровки своїх державних платежів і зборів, й досягненням таких цілей, як підвищення прозорості й покращення контролю [61].

Якщо економіки, що розвиваються, можуть отримати значну вигоду від багатьох із цих нововведень у сфері платежів, регулюючим і наглядовим органам також необхідно ретельно розглянути їх ризики та існуючі умови функціонування. Вони повинні продовжувати створювати сприятливе середовище для інновацій у своєму фінансовому секторі, водночас розвиваючи необхідні регуляторні, наглядові та інші необхідні інституційні можливості.

У будь-якому випадку підвищена увага до інновацій не повинна спонукати регулюючі органи та інші зацікавлені сторони в економіках, що розвиваються, списувати з рахунків перевірені стратегії та методи для досягнення важливих цілей, таких як фінансова стабільність та відкритість [62].

На сьогодні існуючі технологічні рішення витісняють традиційні методи оплати з безпрецедентною швидкістю. Модернізувавши платіжну інфраструктуру,

компанії можуть отримати багато переваг, зокрема спрощені процеси, зниження витрат і покращений досвід клієнтів.

В сучасному світі клієнти очікують зручних, швидких і безпечних варіантів оплати, а компанії, які не відповідають цим очікуванням, ризикують втратити клієнтів на користь конкурентів. Діяти на випередження вкрай важливо для компаній, щоб залучати й утримувати клієнтів і залишатися конкурентоспроможними на ринку, що постійно змінюється [63].

Сучасна платіжна інфраструктура з інтеграцією нових технологій, таких як штучний інтелект і блокчейн, може дозволити компаніям автоматизувати процеси, знизити витрати за рахунок зменшення потреби в посередниках, скорочення часу на проведення транзакцій і запобігання помилкам.

Впровадження платіжних інновацій дає змогу підприємствам адаптуватися до мінливих уподобань споживачів, задовольняти вимоги клієнтів щодо безперебійних транзакцій і отримати конкурентну перевагу на ринку.

Однією з суттєвих перешкод є цифровий розрив, коли окремі особи та компанії з обмеженим доступом до технологій або цифровою грамотністю стикаються з труднощами в застосуванні цифрових платіжних рішень. Оскільки платежі за своєю суттю мають залучати кілька сторін, транзакція може бути настільки ж цифровою, яку є сторона з найменшою цифровою грамотністю.

Коли мова йде про міжнародні транзакції з контрагентом у віддалених регіонах, доступ до технологічної інфраструктури, включаючи щось таке просте, як стабільне підключення до Інтернету або мобільні мережі, може стати проблемою. У деяких регіонах, де готівка вже давно є домінуючим способом оплати, системи електронних платежів можуть спричинити у деяких людей недовіру, оскільки вони їх не розуміють.

Зміцнення довіри до цифрових методів оплати та технічних навичок для їх ефективного використання потребує проведення освітніх кампаній для підвищення обізнаності про їхні переваги та функції безпеки.

Питання безпеки, включаючи порушення даних і шахрайство, також є серйозною проблемою, яка може перешкоджати широкому впровадженню.

Цифрові методи оплати можуть бути вразливими до порушень безпеки та шахрайства, що викликає занепокоєння щодо конфіденційності особистої та фінансової інформації. Ці занепокоєння безпекою часто призводять до посилення регуляторних заходів і заходів відповідності, складність яких може перешкоджати швидкому зростанню та впровадженню інноваційних рішень для цифрових платежів.

Цифрові перешкоди для платежів можуть бути складними та різноманітними, для подолання яких потрібен багатосторонній підхід. Вирішення цих проблем вимагатиме спільних зусиль між підприємствами, урядами та фінансовими установами для сприяння інклюзивності, посилення заходів безпеки та створення стандартизованих інфраструктур для взаємодії та відповідності.

Зі збільшенням обсягу цифрових транзакцій захист даних став першочерговою проблемою, і як споживачі, так і компанії повинні бути впевнені, що їх конфіденційна інформація в безпеці протягом усього процесу платежу. Електронні платежі часто включають особисті та фінансові дані, наприклад номери кредитних карток, інформацію про банківський рахунок та персональні дані. Якщо особисті та фінансові дані скомпрометовані, це може підірвати довіру споживачів до платіжної системи та зменшити її використання і впровадження.

Для унеможливлення викрадення персональних даних платіжні системи постійно вдосконалюють. Найбільш фундаментальним серед заходів безпеки є просте шифрування. Шифрування захищає дані під час передачі між платіжними системами, включаючи платіжні шлюзи та мережі обробки, допомагаючи запобігти несанкціонованому доступу та забезпечуючи доступ до даних лише авторизованим сторонам [66].

Токенізація, процес, який замінює конфіденційну платіжну інформацію, таку як номери кредитних карток, унікальними маркерами, які не мають внутрішньої цінності, також вони використовуються для запобігання розкриттю конфіденційних даних у разі порушення безпеки.

Використовуються також орієнтовані на користувача методи захисту персональних даних, до них відносяться двофакторна автентифікація та навчання.

Двофакторна автентифікація – це захід безпеки, який вимагає від користувачів надання двох форм ідентифікації (наприклад, пароля та одноразового коду, надісланого на їх перевірений мобільний телефон) перед доступом до платіжних систем, а також просто навчання користувачів найкращим практикам захисту даних, наприклад уникнення фішингу та використання надійних паролів, що може допомогти запобігти зламам.

У багатьох країнах також діють нормативні акти щодо захисту даних, такі як «Загальний регламент захисту даних» в ЄС і «Стандарт безпеки даних індустрії платіжних карток», які вимагають від компаній захисту особистих і фінансових даних.

Рисунок 3.1. – Складові елементи стандарту безпеки даних індустрії платіжних карток

Джерело: [68]

Дотримання цих правил допомагає забезпечити безпечне та відповідальне поводження з особистими та фінансовими даними, тоді як недотримання може призвести до великих штрафів і юридичних санкцій.

Системи електронних платежів є необхідною базовою інфраструктурою для здійснення платежів електронними грошима. Саме через них, шляхом розробки та просування відповідних продуктів і послуг, відбувається розвиток

електронних грошей: розширення кола учасників, кількості та обсягу операцій, удосконалення технологічної бази.

Разом з цим існує низка ризиків функціонування цих систем. Основними ризиками електронних платіжних систем є: проектний (включаючи кредитний і ліквідний), операційний, юридичний та інші ризики. Для кожного ризику оператор електронних грошей розробляє спеціальні методи управління, а єдиний процес управління включає ідентифікацію, оцінку, моніторинг, контроль і розробку рішень щодо зниження ризику.

Основними причинами, які, на наш погляд, гальмують розвиток електронних платіжних систем, є:

- складність і суперечливість правового регулювання основних понять, пов'язаних з обігом електронних грошей; питання, пов'язані з ідентифікацією клієнтів, реагуванням на шахрайські дії тощо;
- шахрайська діяльність і несанкціонований доступ;
- значна плата за пропоновані послуги;
- низький рівень фінансової грамотності населення і, як наслідок, недостатнє використання сучасних методів і форм розрахунків.

Перспективи розвитку ринку електронних грошей, насамперед, пов'язані з діяльністю електронних платіжних систем та операторів з переказу грошей (електронних коштів) [67]:

- вибір організаційної моделі та побудова ефективної системи управління ризиками; використання сучасних методів та засобів управління; послідовне здійснення необхідних управлінських кроків з урахуванням кращого світового досвіду;
- побудувати інтегровану систему безпеки електронної платіжної системи, що включає наступні елементи: безпека інфраструктури, відповідність безпеки, аналітична система протидії шахрайству, цілодобова підтримка користувачів; здійснення операцій з використанням технології 3-D secure; стратегічне партнерство з хостинг-провайдерами, виробниками антивірусів, реєстраторами

доменів і пошуковими системами з метою миттєвого блокування шкідливих ресурсів.

- розробка інноваційних продуктів: картки з технологією безконтактної оплати та віртуальні картки з прив'язкою до електронних гаманців;
- вдосконалення програм лояльності для клієнтів – бонус «кешбек»;
- оптимізація методів просування товарів і послуг за допомогою прямої поштової розсилки та телемаркетингу, веб-сайтів, платіжних систем, Інтернет-банкінгу та мобільного банкінгу банків-партнерів, соціальних мереж.

Отже, були визначені напрямки майбутнього розвитку електронних платіжних систем як в Україні, так і у всьому світі. Головними серед яких є вдосконалення безпеки цих систем, оскільки в сучасних умовах захищеність персональних даних клієнтів лишається пріоритетним завданням всіх платіжних систем.

3.2 Перспективи розвитку платіжних систем у сучасному світовому ринку

Розглядаючи перспективи розвитку платіжних систем стає зрозумілою, що майбутніми напрямками розвитку буде: створення платіжної системи, яка б працювала безперебійно і максимально безпечно цілодобово, що могла б перераховувати кошти як та кому завгодно. По мірі того, як галузь рухається до цієї мети, виникає безліч нових галузевих ініціатив та створюються нові технології, що дозволяють трансформувати платіжні системи. Мета створення нових платіжних систем здається цілком зрозумілою, й одночасно з цим не існує єдиного, правильного шляху, що приведе цю галузь до потрібного результату [64]. Таким чином, можна визначити такі напрямки розвитку платіжних систем:

- SWIFT GPI;
- використання штучного інтелекту;
- використання блок-ланцюгів та цифрових валют.

Й це тільки декілька прикладів, як можна зробити платіжну систему максимально інноваційною. Всі ці інструменти дають можливість банкам зробити транскордонні та внутрішні перекази швидшими, оптимізувати роботу платіжних систем так, щоб вона була рентабельною, прозорою та ефективною.

На даний момент, коли банки пристосовуються до новітніх тенденцій, що виникають в сфері платіжних систем, їм необхідно інвестувати кошти у впровадження інноваційних рішень для платіжних систем, для того щоб вони були у змозі обслуговувати різноманітні потреби своїх клієнтів, як сьогодні, так і в майбутньому, лишатися конкурентоспроможними на фінансовому ринку. Розглядаючи перспективи майбутнього розвитку слід визначити інноваційні інструменти, що вже використовуються в сфері платіжних систем [65]:

1. Distributed ledger technology (Технологія розподіленої бухгалтерської книги) і блокчейн. Distributed ledger technology представляє собою цифрову систему реєстрації операцій з активами, в якій самі операції та їх реквізити реєструються у кількох місцях одночасно. Distributed ledger technology, на відміну від традиційних баз даних, не мають, ні функцій адміністрування, ні центрального сховища даних. Ця комп'ютерна архітектура представляє собою певну революцію у сфері ведення обліку, тому що в ній було змінено спосіб передачі й збору інформації. Блокчейн – термін, що часто використовується як взаємозамінний з Distributed ledger technology, є прикладом розподіленої бухгалтерської книги, що сформована з незмінних, записаних у цифровій формі даних, які містяться в «блоках» та зберігаються в послідовному ланцюжку. Дана технологія може принести величезні успіхи у фінансових процесах банків, завдяки своїй прозорості, швидкості й безпеці. Використання Distributed ledger technology дозволяє майже миттєво обробляти платежі та максимально ефективно використовувати платіжні системи.

2. Штучний інтелект та машинне навчання. Загалом вплив машиного навчання і штучного інтелекту на трансформацію платіжних систем важко переоцінити. Програми штучного інтелекту можуть навчити використовувати дані для виявлення тенденцій і закономірностей, збирати інформацію, формувати

рекомендації щодо потрібних дій, для усунення наявних проблем і покращення функціонування платіжних систем. На сьогодні, штучний інтелект найбільш ефективний у специфічному використанні. Так, його застосовують для моніторингу дотримання вимог користування платіжними системами, шахрайства, обробки простих запитів клієнтів через різноманітні застосунки і чат-боти. Усе це дозволяє вдосконалювати клієнтський досвід від застосування платіжних систем, штучний інтелект прокладає шлях для досягнення повної цифровізації операцій та операційної ефективності у платіжних системах. Програми машинного навчання здатні підвищити швидкість й транспарентність розслідування випадків шахрайства, завдяки використанню доступу до відцифрованих джерел даних банку, які дають можливість швидко збирати й аналізувати інформацію з «типовою картиною» шахрайства. Також, багато банківських установ вивчають можливості використання програм машинного навчання для управління ліквідністю, управління казначейськими операціями, хоча й відповідні програми можуть з'явитися тільки через кілька років.

3. SWIFT GPI – це новий стандарт глобальних платежів, завдяки якому фінансові установи тепер отримують та відправляють кошти швидко і безпечно будь-якій людині, будь де по світу, з повною інформацією щодо того, де розміщується платіж у будь-який час. SWIFT GPI суттєво покращує трансфертні платежі через усю мережу банків-кореспондентів та для корпорацій, для яких швидкість, безперебійність і визначеність міжнародних платежів є абсолютною необхідністю. На середину 2020 року, 41% платежів SWIFT GPI нараховується кінцевим бенефіціарам протягом п'яти хвилин, 56% платежів протягом тридцяти хвилин, 78% платежів протягом шести годин та близько 100% протягом доби. Технологія SWIFT Tracker, використовуючи існуючу мережу SWIFT GPI, дозволяє відстежувати платіж у реальному часі на протязі всього терміну дії угоди. Ця технологія може допомогти банкам зменшити до 50% витрат часу на запити від клієнтів із питання –«де мій платіж?, коли буде зараховано?, чому він затримується?» тому, що про затримки повідомляється по мірі їх виникнення, а клієнти отримують сповіщення про надходження переказу до отримувача.

Сфера використання SWIFT GPI виходить за рамки забезпечення можливості відстеження платежів під час обробки, пропонуючи нові можливості, наприклад послуги GPI Case Resolution service, GPI Stop and Recall service.

SWIFT GPI «Stop and Recall service» – це сервіс для зупинки й відкликання платежів. Цей сервіс працює на основі SWIFT GPI Tracker для швидкої зупинки платежів та наступного відкликання коштів відправнику. Так, коли клієнт підозрює, що платіж може бути шахрайським чи був зроблений помилково, він може відправити запит на зупинку та відкликання коштів назад. Відповідно транзакція автоматично буде зупинена через мережу, що зробить неможливим подальшу обробку платежу. Також, трекер направить запит на зупинку та відгук платежу до посередника, що обробляє платіж у даний момент.

SWIFT GPI «Case Resolution service» – це технологічне рішення, яке суттєво скоротчує час на надсилання переказу, забезпечує своєчасну оплату рахунків-фактур, дозволяє краще відповідати очікуванням клієнтів і зменшує рівень шахрайства. На 2020 рік в Україні, технологію SWIFT GPI використовує «Ощадбанк» і «ПриватБанк».

4. Real-Time Payments (платежі в реальному часі). На сьогодні більш ніж п'ятдесят країн мають власні внутрішні можливості для здійснення платежів у реальному часі. Real-Time Payments виникли як результат цифровізації платіжних систем і загалом банківської структури, для забезпечення максимальної швидкості переказу коштів. Загалом платежі можуть зараховуватися і оброблятися цілодобово. Це дає можливість не чекати наступного дня для зарахування коштів, а протягом лише 3-5 хвилин отримувач може отримати повідомлення, що кошти надійшли на його рахунок. Зважаючи на те, що немає затримки в переказі коштів, для підприємств та споживачів збільшується зручність й гнучкість при плануванні майбутніх розрахунків із партнерами. Підвищена надійність і прозорість сучасних Real-Time Payments, допомагає підприємствам вдосконалити управління грошами, зменшити ризик неотримання коштів від дебіторів, зменшити збитки через їх невчасне перерахування. Найбільше значення для Real-Time Payments має майбутнє впровадження системи

обміну повідомленнями, яка відповідає стандарту ISO20022 для транскордонних платежів – у поєднанні з іншими технологіями, такими як прикладне програмування та інтерфейси (API), що відіграють важливу роль у створенні нових чи трансформації існуючих платіжних систем. На сьогодні близько 65% продавців зацікавлені залучити Real-Time Payments до свого бізнесу, в порівнянні з 57% у 2018 році. Головним фактором зміни думки продавців щодо Real-Time Payments є розвиток банківської інфраструктури загалом, та інфраструктури платіжних установ зокрема. Також, 78% продавців вважають, що Real-Time Payments можуть забезпечити кращий сервіс для їх клієнтів, порівнюючи із 59% в 2018 році. Для клієнтів Real-Time Payments також має багато переваг, серед яких основними є покращення контролю за своїми фінансами, можливість їх повернення у випадку виникнення проблем із платіжною системою чи не зарахування переказу.

Часто саме держави є найбільшими користувачами платіжних систем. Вдосконалення способів здійснення платежів певною країною може посприяти покращенню суспільного добробуту та ефективності роботи уряду, а також підтриманню економічної активності на високому рівні. Саме держава здатна посприяти розширенню доступу до фінансових послуг, шляхом впливу на те, яким чином до користувачів платіжної системи будуть надходити платежі, наприклад, вимагаючи, щоб вони здійснювалися тільки на банківську картку. Модернізація державних зборів і платежів за допомогою оцифрування може допомогти політикам в розвитку платіжної системи й досягненні макроекономічних цілей.

Переведення більшості платежів у цифровий формат потребує стратегічного й злагодженого підходу, який передбачає широку координацію і детальне планування на різних рівнях. Успішні заходи вимагають чіткого встановлення перешкод на шляху до цифровізації, покращення інфраструктури й перегляду правової та нормативної бази. У відповідних ініціативах приймають участь багато зацікавлених сторін, наприклад державні установи, оператори зв'язку і постачальники платіжних послуг.

Наразі існує декілька доступних інструментів для переведення державних платежів у цифровий формат. Так, дослідження вартості платежів може допомогти встановити справжню вартість платежів, а особливо роздрібних. Відображення витрат клієнтів і державних платежів також може бути цінним для розуміння існуючих потоків платежів. Відповідні оцінки можуть допомогти визначити прогалини і можливості для покращення функціонування платіжної системи. В цей же час стратегія розвитку фінансового сектору, що описує головні крики, що потрібно зробити, може відіграти велику роль для успішної цифровізації державних платежів і трансформації платіжної системи.

Слід відміти, що в Україні існує Дорожня карта реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору України на період до 2025 року, відповідно до якої відбувається перебудова фінансового сектору, включно із платіжним ринком. Після встановлення головних інструментів для диджиталізації платіжної системи настає етап впровадження нововведень, що може бути достатньо складним [66].

На нашу думку із метою подальшого розвитку платіжної системи в Україні потрібно здійснити ряд заходів для забезпечення інноваційної трансформації платіжної системи та розширення безготівкових форм розрахунків, зокрема системи електронних платежів і національної системи електронних платежів [67]:

- відсутність адекватної платіжної інфраструктури не є головною перешкодою для розвитку платіжної системи, проте її розвиток і збільшення дозволить забезпечити більшу доступність електронних платежів й дозволить платіжній системі ефективно розвиватися. Також, держава має заохочувати учасників платіжного ринку впроваджувати заходи захисту прав споживачів фінансових послуг, обслуговувати особливі групи населення на пільгових умовах, за рахунок повного скасування чи зменшення комісії за проведення платежів. Це дозволить суттєво збільшити кількість користувачів платіжних послуг, що в свою чергу буде поштовхом до розвитку платіжної системи;

- створення і впровадження програм підвищення фінансової грамотності для населення за рахунок включення до них тренінгів, з поясненням, як саме

можна оцифрувати більшість повсякденних платежів, що дозволить підвищити ефективність платіжної системи, зменшити рівень шахрайства і стимулювати створення інновацій на платіжному ринку;

- користувачі платіжних систем повинні мати можливість обирати найзручніші для них способи оплати і найзручніших постачальників платіжних послуг. Це може посприяти фінансовій інклюзії за рахунок надання більшої кількості варіантів оплати й залучення більшої кількості учасників платіжного ринку;

- цифровізація платіжної системи повинна відбуватися планомірно й поетапно відповідно до дорожньої карти. Це дозволить усім учасникам фінансового ринку пристосуватися до змін та визначити недоліки, що будуть виправлені на наступному етапі впровадження;

- ефективна взаємодія і координація між усіма учасниками процесу модернізації платіжної системи, від учасників платіжного ринку до держави.

Це є основою для швидкого та ефективного впровадження інновацій на платіжному ринку.

Таким чином, підбір інструментів для діджиталізації платіжної системи повинен здійснюватися відповідно до політичних, соціальних, економічних умов в яких перебуває країна. Якщо все зроблено правильно, то цифровізація платіжних систем дозволить всім верствам населення перенести свої платежі в онлайн простір, прискорить розвиток фінансової системи й здійснить інноваційну трансформацію платіжної системи України.

Загалом вчені виділяють такі ключові тенденції розвитку платіжних систем, які можуть спричинити найбільший вплив:

1. Цифрові валюти центрального банку. Поки криптовалютна індустрія перебуває в стані стагнації, починають процвітати цифрові валюти центрального банку, що є цифровими еквівалентами фіатної валюти країни, випущеної центральним банком країни.

2. Підключення систем миттєвих платежів. Однією з найбільших переваг криптовалют порівняно з існуючими платіжними системами є їх здатність проводити миттєві транзакції, особливо для транскордонних платежів.

3. Штучний інтелект як центральні банкіри. Завдяки ChatGPT, штучний інтелект тепер у заголовках газет майже щодня. Центральні банки також використовують його для збору інформації та аналізу даних. Також, штучний інтелект особливо корисний, коли мова заходить про боротьбу з фінансовими злочинами, оскільки він може обробляти великий обсяг інформації, зменшувати людські помилки та працювати цілодобово.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань, можна зробити наступні висновки.

Визначені передумови виникнення та розвитку платіжних систем. Електронні гроші можна визначити як симбіоз матеріального носія та цифрової інформації, що репрезентує грошовий ресурс. Ця форма грошей є інноваційним механізмом обігу грошових коштів, що не має достатньої кількості унікальних атрибутів для класифікації як принципово нової форми грошей. Транзакційні канали, притаманні електронним грошам, чинять значний вплив на особливості національних платіжних систем, що проявляється, зокрема, у зниженні вимог до наявності банківського рахунку та залученні фінансових інститутів як посередників у платіжних операціях. Електронна форма грошей не є якісно новою формою грошей по відношенню до безготівкової, а являє собою новий інструмент безготівкових розрахунків, заснований на інноваційних технологіях обробки інформації. Європейський центральний банк, зокрема, визначає електронні гроші як цифровий еквівалент готівки, що дозволяє здійснювати безготівкові розрахунки без використання банківських рахунків. Паралельно з розвитком електронних грошей виникли цифрові активи, такі як криптовалюти.

Незважаючи на схожі риси з традиційними грошима, цифрові активи не мають статусу законного платіжного засобу і не завжди повністю відповідають усім функціям грошей.

Досліджено теоретико-методологічні засади формування поняття «платіжна система». При визначенні платіжної системи слід звертати увагу на її інституціональній та технічній складових, а також на впливі на грошову масу та передачі сигналів грошово-кредитної політики. Таке визначення відповідає інституціональному підходу, закріпленому в міжнародній практиці Базельського комітету з питань платіжних і розрахункових систем.

Охарактеризовано платіжну систему як фінансову інституцію та об'єкт фінансово-правового регулювання. Аналізуючи сучасні реалії функціонування платіжних систем, їх слід розглядати як специфічну правову конструкцію, що

об'єднує юридичних осіб (переважно суб'єктів господарювання), центральний банк та інші державні органи (зокрема, органи державного казначейства).

Визначино тенденції розвитку платіжних систем як елементу інфраструктури світового ринку. Основними чинниками розвитку електронних платіжних систем є:

1) формування техніко-технологічних передумов загальної цифровізації: вдосконалення можливостей мобільного телефонного зв'язку; формування банками, роздрібними торговцями та провайдерами послуг технологій платіжного обслуговування мобільних користувачів;

2) формування FinTech передумов (нові фінансові технології та рішення): мобільні платежі; онлайн-банкінг; однорангове кредитування; краудфандинг; цифрові валюти; технологія блокчейн; створення роботів-консультантів; інноваційні фінансові послуги; вбудоване фінансування;

3) виникнення специфічних соціально-психологічних передумов: підвищення загальної цифрової грамотності населення; розширення доступності мобільних телефонів із платіжними послугами; різкі зрушення в ментальному розумінні важливості переходу на цифровізацію платежів внаслідок ковід-19; підвищення зручності, безпеки та швидкості безготівкових розрахунків; цілеспрямована рекламна діяльність щодо безготівкових розрахунків.

Проаналізовано роль й місце існуючих платіжних систем на етапі переформатування світової економіки. Платіжні механізми, що наразі функціонують відіграють провідну роль під час розвитку фінансових ринків. Як ключовий компонент ринку, національна платіжна система має повністю відповідати зростаючим потребам компаній у швидких і безпечних грошових переказах. У сучасній економіці економічні агенти щодня здійснюють великі обсяги операцій з обміну товарами, послугами та фінансовими активами, і ці операції опосередковуються грошовими платежами. Перехід до системи ринкових відносин в Україні призвів до суттєвої перебудови внутрішніх платіжних відносин.

Охарактеризовано розвиток платіжних систем в умовах глобалізації та регіоналізації світової економіки. Останнім часом модернізація платіжного сектору стала займати важливе місце в програмах реформ фінансового сектору в багатьох країнах. Як правило, провідну роль у його реалізації відігравали центральні банки, які стимулювали фінансову активність бізнесу та населення, що призвело до розвитку не лише оптових, а й роздрібних платіжних систем, які надають платіжні послуги населенню. Визнання їх важливості для національної економіки характерне для всіх країн. Особливо помітною стала зацікавленість державних інституцій у розвитку платіжних послуг на основі договірних угод через розробку та впровадження програм підвищення їх доступності.

До основних світових інновацій у розвитку роздрібних платіжних сервісів можна віднести: рішення для ідентифікації користувачів, оскільки здатність постачальника платіжних послуг точно ідентифікувати своїх існуючих і потенційних нових клієнтів є центральною для надання будь-якої електронної платіжної послуги (особливо інноваційної).

Таким чином, аналіз світових тенденцій розвитку роздрібних платіжних сервісів виявив такі перспективні напрямки їх розвитку, як: переказ коштів без відкриття рахунку за допомогою мобільних пристроїв; надання роздрібних платіжних послуг через поштові відділення, платіжних агентів; розвиток ідентифікації та стандартизації платників у платіжній галузі.

Аналіз показав, що за останні п'ять років у світі значно зріс обсяг мобільних фінансових послуг, що сприяло розширенню доступу бідних до фінансових послуг. У той же час, швидкий розвиток фінансових технологій створює виклик для регуляторів у підтримці транскордонних платежів у всьому світі, особливо у зв'язку з боротьбою з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму, шахрайством та іншими фінансовими злочинами.

Визначено вплив інноваційних технологій на діяльність платіжних систем. Хоча інновації вже змінили спосіб оплати багатьох користувачів, вони не повністю поширилися на певні платіжні потоки, як-от міжнародні грошові перекази та інші форми транскордонних платежів. Комітет з платіжної та

ринкової інфраструктури зазначає, що транскордонні платежі відстають від внутрішніх платежів з точки зору вартості, швидкості, доступу та прозорості. Інновації також ще не мали значного позитивного впливу на різні типи державних платежів: багато країн, що розвиваються, продовжують боротися з пошуком способів ефективної оцифровки своїх державних платежів і зборів, й досягненням таких цілей, як підвищення прозорості й покращення контролю.

Якщо економіки, що розвиваються, можуть отримати значну вигоду від багатьох із цих нововведень у сфері платежів, регулюючим і наглядовим органам також необхідно ретельно розглянути їх ризики та існуючі умови функціонування. Вони повинні продовжувати створювати сприятливе середовище для інновацій у своєму фінансовому секторі, водночас розвиваючи необхідні регуляторні, наглядові та інші необхідні інституційні можливості.

У будь-якому випадку підвищена увага до інновацій не повинна спонукати регулюючі органи та інші зацікавлені сторони в економіках, що розвиваються, списувати з рахунків перевірені стратегії та методи для досягнення важливих цілей, таких як фінансова стабільність та відкритість.

Розглянуто перспективи розвитку платіжних систем у сучасному світовому ринку. Розглядаючи перспективи розвитку платіжних систем стає зрозумілою, що майбутніми напрямками розвитку буде: створення платіжної системи, яка б працювала безперебійно і максимально безпечно цілодобово, що могла б перераховувати кошти як та кому завгодно. По мірі того, як галузь рухається до цієї мети, виникає безліч нових галузевих ініціатив та створюються нові технології, що дозволяють трансформувати платіжні системи.

Мета створення нових платіжних систем здається цілком зрозумілою, й одночасно з цим не існує єдиного, правильного шляху, що приведе цю галузь до потрібного результату. Таким чином, можна визначити такі напрямки розвитку платіжних систем: SWIFT GPI; використання штучного інтелекту; використання блок-ланцюгів та цифрових валют. Всі ці інструменти дають можливість банкам зробити транскордонні та внутрішні перекази швидшими, оптимізувати роботу платіжних систем так, щоб вона була рентабельною, прозорою та ефективною.

На даний момент, коли банки пристосовуються до новітніх тенденцій, що виникають в сфері платіжних систем, їм необхідно інвестувати кошти у впровадження інноваційних рішень для платіжних систем, для того щоб вони були у змозі обслуговувати різноманітні потреби своїх клієнтів, як сьогодні, так і в майбутньому, лишатися конкурентоспроможними на фінансовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стеценко С.П. Гроші та кредит: навчальний посібник. К.: КНУБА, 2024. 228 с.
2. Гавва В.С. Платіжні токени та функції грошей. *Економіка та суспільство*. 2023. №55. С. 23-36.
3. Kokkola T. The payment system Payments, securities and derivatives, and the role of the Eurosystem. *Frankfurt am Main*: ECB, 2010. 369 p.
4. Сенік О.С. Виконання криптовалютними функцій грошей. *Економіка та суспільство*. 2021. №33. С. 33-42.
5. Мікічурова О.В. Міжнародно-правове співробітництво України та FATF у період дії правового режиму воєнного стану. *Київський юридичний журнал*. 2024. №5. С.119-125.
6. Науменкова С.В., Міщенко В.І., Міщенко С.В. Цифрові валюти у контексті суспільної довіри до грошей. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. №2. С.305-316.
7. Данилов О.С. Правове регулювання криптовалют у контексті міжнародної боротьби з фінансовою злочинністю. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. №7. С.24-35.
8. Алісов Є.О. Грошовий обіг як базова фінансово-правова категорія. Державне будівництво та місцеве самоврядування : збірник наукових праць. 2012. Вип. 23. С. 196–207
9. Проць І. М. Грошова емісія і грошовий обіг: поняття та сутність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2021. №67. С.215-219.
10. Бабаскін А. Ю. Правовий режим цифрових грошей національного банку України: цивільно-правовий аспект. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2023. № 4. С.84-99.

11. Дубей В., Гармидаров П., Мельниченко О. Обліково-аналітичний аспект функціонування внутрішньодержавних небанківських платіжних систем в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2012. №9. С.14-18.
12. Канзафарова І. С., Федорко М. С. Забезпечувальний (гарантійний) платіж як непоіменований спосіб забезпечення виконання зобов'язання. *Правова держава*. 2021. №42. С.154-163.
13. Брайченко С.А. Правові аспекти організації безготівкових розрахунків у діяльності суб'єктів господарювання. *Фінансовий простір*. 2021. №2. С.45-50.
14. Барановский О. І. Місце і роль ліквідності комерційних банків у забезпеченні їх фінансової безпеки. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2020. Т.3. №34. С.4-18.
15. Ставерська Т., Літвінова Ю. Еволюція платіжних систем: інновації на шляху до цифрового майбутнього. *Економіка та суспільство*. 2024. №60. С.34-42.
16. Козир Ю. Р. Трансформація платіжних систем в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2023. №3. С.103-107.
17. Українська Л. О. Державне регулювання платіжних систем. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. №76. С.17-23.
18. Лагно А.А. Розпізнавання загроз та усунення ризиків у забезпеченні фінансової безпеки банківської системи України: дис... докт. філософії. Львів. 2023. 289 с.
19. Поліщук Н. В., Лобачева І. Ф., Мусієнко О. Л. Сучасний стан функціонування національних платіжних систем. *Бізнес-навігатор*. 2021. Вип. 3 (64). С. 85-89.
20. Українська Л. О. Державне регулювання платіжних систем. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. №76. С.17-23.
21. Пожидаєва М.А. Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні: дисс... докт. юридич. наук. Київ. 2020. 578 с.
22. Гарбар Ж. В., Степанкевич Н. С. Трансформація інфраструктури фондового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №17. С.11-17.

23. Фаринович І.В., Паславська В.С. Перспективні стратегії розвитку платіжних систем в умовах інформаційних трансформацій. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. №1. С.13-24.
24. Балакіна Ю.С. Розвиток теорії оверсайта платіжних систем і визначення його сутності. *Фінанси, грошовий обіг і кредит*. 2017. №11. С. 362-371.
25. Бездітко Ю.М., Посаднєва О.М. Оцінка стану та перспектив розвитку ринку банківських електронних платіжних пристроїв в Україні. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2021. № 1. С.226-233.
26. Хрустальова Ю.С. Національний банк України як суб'єкт адміністративно-процедурних відносин у банківській сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №10. С.789-791.
27. Кравченко І. С., Балакіна Ю. С. Визначення сутності поняття «платіжна система». *Фінансовий простір*. 2014. № 3. С. 141–144.
28. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення: 12.12.2024)
29. Гринчишин Я.С. Стратегічні напрями розвитку ринку фінансових послуг в Україні. *Фінансовий простір*. 2023. №3. С.37-49.
30. Кириченко В. О. Правовий захист іноземних інвестицій в умовах запроваджених санкцій до країн-агресорів та країн-спонсорів тероризму. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №3. С.144-148.
31. Піхоцька О. М., Попович Н. П. Електронна валюта: міжнародний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2022. Т.32. С.304-313.
32. Рабінович П. М. Природне право: діалектика приватного й публічного. *Право України*. 2004. № 9. С. 61–63.
33. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
34. Нечай А. А. Правове регулювання публічних фінансів та публічних видатків. 2-ге вид. Чернівці: Рута, 2006. 264 с.

35. Пришва Н. Ю. Правове регулювання публічних доходів. *Вісник Київського національного університету. Юридичні науки*. 2005. С. 71–73.
36. Гетманцев Д. О. Щодо значення публічного інтересу для фінансового права. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 150–154.
37. Білінський Д. О. Правова природа публічної фінансової системи України (методологічний аспект): дис... докт. юрид. наук. Харків, 2017. 429 с.
38. Ямненко Т. М. Фінансово-правовий аспект поняття грошового обігу в контексті емісійного права. *Право України*. 2014. № 1. С. 171–178.
39. Лукашев О. А. Правове регулювання грошової системи України: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2002. 13 с
40. Яськів Б. А. Правове регулювання грошового обігу в Україні: дис... канд. юрид. наук. Запоріжжя. 2016. 225 с.
41. Статистика. URL: <https://www.voiptime.net/uk/proryv-e-commerce-v-2021-godu-statistika-ukr.html> (дата звернення: 12.12.2024)
42. Kyrylenko S. (2019) Key trends in European retail banking and prospects for their development in Ukraine. *Journal of European Economy*. P. 140–153.
43. Снідко Є. А., Хилько І. І. Розвиток електронних платіжних систем та їх вплив на фінансову стабільність. Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку : матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2023 р.). Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 78–79.
44. European Central Bank : Retrieved from: URL:<https://www.ecb.europa.eu/>. (Accessed: 12.12.2024)
45. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX : станом на 01 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 12.12.2024)
46. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 12.12.2024)

47. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 12.12.2024)
48. Akhramovich, V.M. & Chegrenets, V.M. (2019). Information bank risk management of a commercial bank. Modern information protection. №2 (38), pp. 54-59. URL: http://journals.dut.edu.ua/index.php/data_protect/article/view/2317. (Accessed: 12.12.2024)
49. Balakina, Yu.S. (2019). Oversight of payment systems in Ukraine. [abstract of the candidate's dissertation, SHEI "University of Banking"]. URL: http://ubs.edu.ua/images/2017/Avtoreferats/kandidat_balakina.pdf. (Accessed: 12.12.2024)
50. Батієвська О. В. Функціонування електронних платіжних систем та шляхи їх розвитку. П'ятдесят сьомі економіко-правові дискусії : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Львів, 2021. С. 33–36. URL: http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1636117618.pdf#page=33 (дата звернення: 12.12.2024)
51. Ferrari M. M., Arnaud M., Livio S. (2020) Central bank digital currency in an open economy. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2488~fede33ca65.en.pdf?ac12ca088c73513aca6012ea1e3671d2> (Accessed: 12.12.2024)
52. Natarajan, H. (2019). “Developing Payment Services in the Middle East and North Africa: A Strategic Approach.” Mimeo, The World Bank Group, Washington, DC.
53. Ovcharenko V. (2019) Banking industry analysis: the competitive advantage of banks, which implemented fintech. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2019/04/BFE_Thesis_final_Ovcharenko-Valeriia.pdf (Accessed: 12.12.2024)
54. Ільченко Л. В. Україні перебуває в обігу 110 млн платіжних карток: аналіз НБУ за II квартал. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/09/4/703895/> (дата звернення: 12.12.2024)

55. World Payments Report URL: <https://www.capgemini.com/insights/research-library/world-payments-report/> (Accessed: 12.12.2024)
56. Федосюк Ю. Фінтех у 2024 році: чого чекати. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/4/708359/> (дата звернення: 12.12.2024)
57. Козир Ю. Р. Передумови функціонування електронних платіжних систем. Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностні сценарії та перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон – м. Хмельницький, 27–28 квітня 2023 р.). Херсон : Видавництво ФОП Вишемирський В. С., 2023. С. 502–504.
58. Пожидаєва М. А. Еволюція використання електронних платіжних інструментів: фінансово-правовий аспект. *Правові горизонти*. 2020. № 20 (33). С. 82–87.
59. Затонацька Т., Вольвач О. Сучасний стан українського ринку електронних платіжних систем. *Світ фінансів*. 2021. № 2. С. 118–128.
60. Трусова Н. В., Чкан І. О. Платіжні системи в Україні та ризики їх функціонування. *Бізнес Інформ*. 2021. № 10. С. 257–263.
61. Затонацька Т., Вольвач О. Сучасний стан українського ринку електронних платіжних систем. *Світ фінансів*. 2021. № 2. С. 118–128
62. Orman I., Teker D., Teker S. Evolution of digital payment systems and a breakthrough. *Journal of Economics, Management and Trade*. 2022. Vol. 28. No. 10. P. 100–108. DOI: <http://www.doi.org/10.9734/JEMT/2022/v28i1030452> (Accessed: 12.12.2024)
63. Statista. URL: <https://www.statista.com> (Accessed: 12.12.2024)
64. Yashchenko, O.M. (2019). Innovative mechanisms of bank lending. In *Development of banking services and innovations in the digital economy* (pp. 162-164). Kyiv: Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.
65. Avramchuk, L.A., & Korkach, I.V. (2019). Current state and perspectives of system development of electronic payments of the National Bank of Ukraine.

Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Economics and Management, 26(2), 68-72.

66. Okonkwo, C.W., Amusa, L.B., Twinomurinzi, H., & Wamba, S.F. (2023). Mobile wallets in cash-based economies during COVID-19. *Industrial Management & Data Systems*, 123(2), 653-671.

67. Kochuma, I. (2021). The impact of digitalization of the banking sector on the transformation of employment under modern conditions. *Financial Space*, 4(44), 149-158

68. Що таке PCI DSS (стандарт безпеки даних індустрії платіжних карток). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shcho-take-pci-dss-standart-bezpeki-danih-industriyi-platizhnih-kartok.html> (Accessed: 12.12.2024)

69. Digital Payments – Worldwide. URL: <https://www.statista.com/outlook/fmo/digital-payments/worldwide> (Accessed: 12.12.2024)